

**DOKUMENTACJA BADAŃ
ORAZ
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
KOŚCIOŁA PW. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚW.
W GOLICACH**

Autorka dokumentacji i programu prac:
mgr Aleksandra Wilk

Autorki badań specjalistycznych:
mgr Aleksandra Wilk
Wioleta Oberta
firma **RESTAURO Sp. z o.o.**

Golice, Toruń 2024

DZIEŁO KONSERWATORSKIE I DOKUMENTACJA CHRONIONE PRAWEM AUTORSKIM

SPIS TREŚCI DOKUMENTACJI PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI	3
2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE	5
3.0. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI	7
4.0. CEL I ZAKRES BADAŃ	8
5.0. PRZEBIEG BADAŃ KONSERWATORSKICH.....	9
6.0. ZESTAWIENIE MATERIAŁÓW PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH.....	9
6.1. TECHNIKA ORYGINAŁU I ANALIZA SPOSOBU WYKONANIA	10
6.2. TECHNIKA WARSTW I ELEMENTÓW WTÓRNYCH	11
7.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	11
8. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	13
9.0. CEL I ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI.....	17
10.0. PROGRAM PRAC	18

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI

Nr 38, data: 25.10.1976
KOK-I-227/61, data 22.10.1976

NR REJESTRU ZABYTKÓW

NR INW. ZBIORU

NR INW. PRACOWNI KONS.

1.1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC

RODZAJ powierzchnia elewacji, ścian wewnętrznych, stropu, posadzki oraz stolarki
ewentualnie określenie stosunku do większej całości

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA nieznany

SYGNATURA brak **INSKRYPCJE** brak

DATOWANIE XV/XVI w **POCHODZENIE** brak

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA/LOKALIZACJA

ul. Słubicka 13, 69-100 Golice

WŁAŚCICIEL/UŻYTKOWNIK

Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Łaski Bożej w Górzycy
Kościół filialny Podwyższenia Krzyża Świętego w Golicach
ul. Słubicka 13, 69-100 Golice, woj. lubuskie, pow. słubicki, gm. Słubice

MATERIAŁY I TECHNIKA ORYGINAŁU

Kościół wraz z dobudowaną wieżą wniesiony z kamienia polnego i otynkowany zaprawą wapienno-trasową, bielony pobiałą wapienną, wewnątrz polichromowany, o drewnianym stropie, terakotową posadzką, polichromowanymi schodami i drzwiami oraz polichromowaną emporą drewnianą.

Dobudowana z cegły kruchta otynkowana zewnątrz i wewnątrz zaprawą wapienno-trasową, bielona pobiałą wapienną, kryta dachem dwuspadowym.

Dobudowana z cegły zakrystia, otynkowana zewnątrz i wewnątrz zaprawą wapienno-trasową, bielona pobiałą wapienną, kryta dachem dwuspadowym.

MATERIAŁY I TECHNIKA NAWARSTWIEŃ

Elewacja: warstwy zapraw cementowych

Ściany: warstwy zapraw z domieszką cementu, warstwy przemalowań kolorystycznymi farbami wapiennymi,

Belki stropowe: liczne przemalowania o spoiwie białkowym, olejnym, lakierobejca,

Empora: liczne przemalowania farbami o spoiwie białkowym, olejnym,

Posadzka: wylewka cementowa, płytki ceramiczne

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE I PRACE BUDOWLANE: TAK ☐; NIE ☐

- 1945 r. – wykonano tynki wewnętrzne, wprawiono szyby w oknach, uporządkowano wnętrze kościoła.
- początek lat 50-tych XX w. – kapitalny remont kościoła. Ułożono posadzkę, wprawiono nowe oszklenie w oknach, otynkowano ściany zewnętrzne, wykonano najpotrzebniejsze sprzęty kościelne
- 1961 r. – remont kościoła. Założono podłogę w prezbiterium, zbudowano ołtarz, wykonano szereg drobniejszych prac.
- ok. 2008 r. – remont, usunięto wtórnych przemalowania z belek stropowych, wewnętrznej strony balustrady empory oraz drzwi
- 2014/2015 r. – wymieniono pokrycia dachu wieży zachodniej, kruchty północnej, zakrystii

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: TAK ☐; NIE ☒

1.2. ZMIANA DANYCH PO ZAKOŃCZENIU PRAC

1.3. DANE O DOKUMENTACJI

LICZBA: STRON TEKSTU , FOTOGRAFII , RYSUNKÓW 1

AUTOR DOKUMENTACJI **mgr Aleksandra Wilk**

AUTOR DOKUMENTACJI FOTOGRAFICZNEJ **mgr Aleksandra Wilk**

AUTOR DOKUMENTACJI RYSUNKOWEJ **mgr Aleksandra Wilk**

DATA I MIEJSCE WYKONANIA **Golice, Toruń, 2024 r.**

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA

1. EGZ. **Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Łaski Bożej w Górzycy, Kościół filialny Podwyższenia Krzyża Świętego w Golicach, ul. Słubicka 13, 69-100 Golice, woj. lubuskie, pow. słubicki, gm. Słubice**
2. EGZ. **Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim, ul. Kosynierów Gdyńskich 75, 66-400 Gorzów Wielkopolski**

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Golice, pierwotnie znane pod nazwą Goliz, zapisane zostały po raz pierwszy w źródłach pisanych wczesnego XIV wieku. W tym czasie wieś była częścią posiadłości biskupów lubuskich, co potwierdza list żelazny margrabiów Waldemara i Jana, skierowany do biskupa lubuskiego Stefana z 3 lutego 1317 r. Dokument ten wymienia Golice obok Górzycy i dziewięciu innych osad, jako część posiadłości biskupich. W tym czasie wieś posiadała 47 łanów, z których kilka z nich było własnością parafii kościelnej.

Po procesie sekularyzacji, który miał miejsce pod koniec XVI wieku, Golice zostały włączone do dóbr państwowych. To wydarzenie zmieniło charakter i strukturę społeczno-gospodarczą wsi, wprowadzając nowe uwarunkowania dla jej rozwoju i funkcjonowania.

Według informacji zebranych w 1809 roku, Golice liczyły 48 gospodarstw domowych z 289 mieszkańcami. Wśród nich znajdowali się wójt lenny, 16 uwłaszczonych chłopów, 10 uwłaszczonych kmieciów i 3 komornicy. Do 1864 roku populacja wzrosła do 597 mieszkańców. W tym czasie wieś posiadała wiatrak, cegielnię oraz majątek podległy zarządowi niepodzielnych dóbr królewskich w Pamięcinie (Frauendorf). W tamtym okresie Golice (Gohlitz) były uznawane za zamożną wieś, która najprawdopodobniej utrzymywała się głównie z rolnictwa i produkcji wikliny.

Od 1873 do 1945 roku wieś wchodziła w skład prusko-niemieckiego powiatu Weststernberg. W tym czasie wieś znacząco się przeludniła za sprawą nadchodzącego frontu, 1939 roku spis ludności wskazuje jedynie 369 mieszkańców.

Kościół znajduje się pośrodku wsi Golice, leżącej na trasie drogi 31, pomiędzy Słubicami a Kostrzynem nad Odrą. Pierwotnie otoczony gęstym drzewostanem i ogrodzony murem z kamieni polnych, obecnie otacza go historyczny mur obsadzony wokół krzewami tui. W swojej pierwotnej bryle zbudowany został pod koniec średniowiecza na przełomie XIV-XV w., kolejno dobudowana została wieża zachodnia w XVI w. Na początku XIX wieku do północnej elewacji kościoła dobudowano kruchtę, zaś pod koniec XIX wieku od strony wschodniej wzniesiono zakrystię.

Kościół początkowo katolicki, w burzliwym okresie wzrastania reformacji przejęty został przez luteran i został przystosowany do sprawowania kultu w rycie ewangelickim. W tym czasie kościół posiadał empory boczne i skromny lutherański ołtarz ambonowy oraz chrzcielnicę, z okresu rozbudowy kościoła w XIX w. Po II wojnie światowej zdewastowany kościół ponownie został konsekrowany na świątynię katolicką pw. Podwyższenia Krzyża Świętego jako filia kościoła rzymskokatolickiego pw. Matki Łaski Bożej w Górzycy.

Materiały literackie omawiające świątynię rozbieżnie datują budowę szacując ją na przełom wieku XIII/XIV oraz XIV/XV. Literatura historyczna pomorza zachodniego i Nowej Marchii wskazuje świątynię upodabniając się stylem do badanego kościoła, jest to m.in. Kościół

Podwyższenia Krzyża Świętego w Kartnie datowany na pocz. XIV w. czy też kościół Matki Bożej Królowej Korony Polskiej w Przemocz, datowany na pocz. XV w.

Kalendarium:

XIV/XV w. – budowa głównego korpusu kościoła

XVI w. – budowa wieży zachodniej kościoła

1722 r. – fundacja dzwonu warsztatu Georga Hoffmanna

pocz. XIX w. – budowa kruchty północnej, poszerzenie otworów okiennych, położenie tynków

poł. XIX w. – budowa zakrystii, nowe wyposażenie wnętrza

1875 r. – fundacja dzwonu warsztatu f. R. Gruhla

1945 r. – wykonanie tynków wewnętrznych, wprawienie szyb w oknach, uporządkowano wnętrze kościoła

pocz. lat 50. XX w. – założenie posadzki, wprawienie nowego oszklenia okiennego, wykonanie tynków zewnętrznych, wykonanie sprzętu kościelnego

1959 r. – remont wieży

1961 r. – założenie posadzki w prezbiterium i nawie kościoła, zbudowanie ołtarza, drobne prace remontowe

1998 r. – przetopienie starego, przestrzelonego po wojnie, dzwonu na nowy

ok. 2010 r. – usunięcie wtórnych warstw przemalowań ze stropu i wnętrza balustrady empory

2014/2015 r. – remont dachu z wymianą pokrycia dachowego wieży kościelnej, zakrystii i kruchty.

Bibliografia:

Preiss Sebastian, Hengelhaupt Uta, Groblica Sylwia, Wille Almut, Oramus Dominik, *Ślubice, historia - topografia - rozwój, Geschichte - Topografie - Entwicklung*, Magnum Spółka Jawna, Gorzów Wielkopolski, 2003.

Der Brandenburger Landstreicher,

http://brandenburg.rz.htw-berlin.de/landkreis_weststernberg.html

Krzyżanowska-Witkowaska Małgorzata, Wyszomirski Łukasz, *Kościół Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, Nasze dziedzictwo, Tom VII*, Ikona, Bydgoszcz.

Pilch Józef, Kowalski Stanisław, *Leksykon zabytków architektury Pomorza Zachodniego i ziemi lubuskiej*, Wydawnictwo Arkady, 2012.

Jarzewicz Jarosław, *Architektura średniowieczna pomorza zachodniego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2019.

Arszyński Marian, *Organizacja i technika średniowiecznego budownictwa ceglanego w Prusach w kontekście europejskim*, Muzeum Zamkowe w Malborku, Malbork, 2016.

3.0. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

Kościół w Golicach to budowla sakralna zbudowana w stylu gotyckim, wzniesiona pod koniec średniowiecza. Jest orientowana, jednonawowa, składająca się z podłużnego korpusu oraz dobudowanej wieży na planie kwadratu przy zachodniej elewacji. Dodatkowo, do północnej strony przylega kruchta, a do wschodniej – zakrystia. Świątynia zbudowana została na płaskim terenie w miejscu dawnego cmentarza.

Materiały użyte do budowy kościoła są typowe dla regionu i okresu. Fundamenty oraz ściany zewnętrzne korpusu wykonano z kamienia polnego, uzupełnionego okrzescami kamiennymi, a następnie połączono jasnobieżową zaprawą wapienno-trasową i pobielono wapienną pobiałą. Wieżę również wzniesiono z nieobrobionych kamieni, ale uzupełniono gruzem ceglany i kamiennym, które kolejno zostały połączone zaprawą wapienną. Późniejsze dobudowy, takie jak kruchta i zakrystia, wykonane zostały z czerwonej cegły ceramicznej, łączonej jasną zaprawą, również z pobiałą wapienną. Oboknia i portale kościoła w całości wykonano z czerwonej cegły ceramicznej. Obecnie elewacje wtórnie są otynkowane zaprawą cementową.

Wystrój architektoniczny jest skromny. Szczyt wschodni korpusu nawowego rozczłonowany jest pięcioma wąskimi, piramidalnymi, lancetowatymi blendami, zaś wieża z każdą wyższą kondygnacją stopniuje się i zwęża o połowę grubości muru, co nadaje jej dekoracyjny akcent. Na elewacji wschodniej zakrystii widnieje wtórna dekoracja w formie krzyża pogłębionego o grubość wtórnej zaprawy, nawiązującego stylistyką do nisz widniejących nad bryłą zakrystii. Zarówno blendy jak i krzyż posiadają białe wykończenie malarskie, wyróżniające się na tle obecnie szaro-brunatnej zaprawy.

Korpus kościoła nakryty jest dachem dwuspadowym, jak i kruchta północna oraz zakrystia, jedynie wieża posiada hełm namiotowy, całość jest pokryta współczesną dachówką karpiówką. Więźba jest w typie krokwiowo - płatwiowym o stolcach leżących i pochodzi z czasów budowy świątyni jak i belki stropowe, które zamykają wnętrze świątyni. Deski uzupełniające przestrzeń między belkami są wtórne, o czym świadczy równomierny powtarzalny kształt desek jak i dwie pokrywające je warstwy kolorystyczne o spoiwie olejnym.

Otwory okienne nawy głównej, charakteryzujące się podłużnymi formami z zaokrąglonym łukiem kolistym, zostały poszerzone w okresie budowy kruchty północnej na początku XIX wieku. Wieża zachodnia posiada bliźniacze okna usytuowane na każdej ze stron elewacji, zaślepione drewnianymi żaluzjami. W miejscu lewego okna północnego, przymocowany został zegar z metalową tarczą. Ostrołukowe wnęki okienne wieży oraz trójjuskowy portal drzwi, wskazują na styl gotycki i pochodzą z czasu budowy wieży dzwonnicznej. Kruchta północna nie posiada okien,

jedynie wejście zakończone półłukiem, jak i zakrystia, ta jednak od strony północnej posiada wbudowane prostokątne współczesne okno.

Wnętrze nawy posiada wydzieloną podwyższoną przestrzeń prezbiterialną. Na początku lat 50. XX w. ułożono ceramiczną posadzkę z cegły palonej, w latach 60. XX w. wprowadzono nową posadzkę; wylewkę cementową nakrytą linoleum. Obecnie kościół w nawie głównej, kruchcie pod wieżą oraz zakrystii wyłożony jest płytkami gresowymi, w północnej kruchcie zaś płytkami lastryko.

Ściany wnętrza kościoła w całości pokryto wyprawą wapienno-trasową, obecnie są pokryte trzema wtórnymi nawarstwieniami tynków i licznymi przemalowaniami. Dolne partie ścian przykryte są współczesną boazerią, którą również obłożona jest empora w chórze kapłańskim.

Do roku 1945, oprócz empor, które obiegały wnętrze kościoła z trzech stron, w jego wyposażeniu znajdowały się skromne elementy ołtarzowe z początku XIX wieku oraz chrzcielnica, prawie współczesna ołtarzowi. Dwa cenne obrazy na drewnie, przedstawiające Ostatnią Wieczernię i Wniebowstąpienie Jezusa Chrystusa, umieszczone były na ścianie wschodniej, być może pochodzące z zaginionego ołtarza, którego datę szacuje się na przełom XVI/XVII wieku. Wśród innych cennych elementów znajdowały się dwa dzwony: starszy pochodził z 1722 roku i został wykonany w warsztacie frankfurckiego odlewnika Georga Hoffmanna, natomiast młodszy, pochodzący z 1875 roku, powstał w warsztacie f. R. Gruhla koło Budziszyna (Bautzen). Po wojnie ostał się jeden, przestrzelony, bez serca. W roku 1998 r. przetopiono stary dzwon, ważący 350 kg na nowy, mniejszy, obecnie z nowym sercem ważący 325 kg. Z dawnego wystroju obecnie zachowały się jedynie empora organowa, dwa żyrandole oraz ostrołukowa stolarka drzwiowa z okuciami.

4.0. CEL I ZAKRES BADAŃ

Celem badań było określenie techniki i technologii wykonania warstw wypraw tynkarskich oraz warstw malarskich pokrywających powierzchnie ścian korpusu kościoła, kruchty pod wieżą, kruchty północnej oraz zakrystii. Badania objęły również powierzchnie elewacji świątyni. Ponadto wykonano badania stratygraficzne w obrębie empory zachodniej, stolarki drzwiowej świątyni, schodów w kruchcie pod wieżą oraz posadzek świątyni. Przeprowadzone badania in situ oraz badania instrumentalne, petrograficzne i mikrochemiczne pobranego materiału pozwoliły określić stan zachowania historycznych warstw, sposób dekoracji świątyni oraz pozwoliły opracować program prac konserwatorskich obiektu.

5.0. PRZEBIEG BADAŃ KONSERWATORSKICH

W ramach prac wykonano 20 odkrywek sondażowych i schodkowych wypraw tynkarskich oraz warstw malarskich ścian wewnętrznych i zewnętrznych kościoła, co pozwoliło określić ich skład i budowę. Wykonano również 12 odkrywek stratygraficznych w obrębie empory, belek stropowych, stolarki drzwiowej oraz konstrukcji schodów kruchty pod wieżą w celu zidentyfikowania i zbadania oryginalnych warstw polichromii. Odsłonięto współczesną okładzinę podłogową i wykonano 3 odkrywki w celu zbadania oryginalnej posadzki ceramicznej. Oceniono poszczególne warstwy, wytypowano i pobrano próbki, które kolejno poddano analizie mikroskopowej i mikrochemicznej. W oparciu o wiedzę sporządzono dokumentację badawczą oraz program prac konserwatorskich.

6.0. ZESTAWIENIE MATERIAŁÓW PIERWOTNYCH I WTÓRNYCH

(z podaniem metod ich identyfikacji)

I faza chronologiczna XIV/XV w. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 13, 14, 15

- kamień polny
- zaprawa o spoiwie CaCO_3
- kruszywo kwarcowe
- cegła ceramiczna
- drewno

II faza chronologiczna XVI w. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 18, 19

- kamień polny
- ceramiczna cegła
- spoiwie CaCO_3 , temperowe
- kruszywo kwarcowe
- drewno
- pigmenty: brąz

III-IV faza chronologiczna XVI-XVII w. - odkrywka nr. 1, 2, 3, 6, 7, 8

- spoiwo CaCO_3 , białkowe, tempera
- pigment: czerwień żelazowa, czerń węglowa,

V-VII faza chronologiczna XVII-XVII w. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

- spoiwo CaCO_3 , białkowe, tempera
- pigmenty: ultramaryna, ugier, ochra

VIII faza chronologiczna pocz. XIX w. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 18, 19, 20

- spoiwo CaCO_3 , białkowe, tempera
- kruszywo kwarcowe

- cegła ceramiczna

IX faza chronologiczna poł. XIX w. – odkrywka nr. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

- spoiwo CaCO₃, białkowe, tempera
- cegła ceramiczna
- pigmenty: ochra, ugier

X faza chronologiczna po 1945 r. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

- spoiwo CaCO₃, białkowe
- pigmenty: ochra, ugier

XI faza chronologiczna lata 50. XX w. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

- spoiwo CaCO₃, białkowe, olejne
- pigmenty: ochra, ugier
- deski drewniane

XII faza chronologiczna 1961 r. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 18, 19

- spoiwo CaCO₃, białkowe, olejne
- pigmenty: zieleń, ochra, ugier

XIII faza chronologiczna 1970-2000 r. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

- spoiwo CaCO₃, akrylowe, olejne
- pigmenty: ochra, ugier, żółcień

XIV faza chronologiczna ok. 2010 r. – odkrywka nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

- spoiwo cementowe, akryl, żywica
- pigmenty: czerń węglowa, brąz

6.1. TECHNIKA ORYGINAŁU I ANALIZA SPOSOBU WYKONANIA

Po dogłębnej analizie obiektu in situ, analizie pobranych próbek i obserwacji pod mikroskopem ustalono:

Kościół został wzniesiony z kamieni polnych i ociosów kamiennych, całość związana i opracowana zaprawą wapienną z kruszywem kwarcowym (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 5). Stosunek spoiwa do zaprawy wynosił 1:2, wypełniacz kwarcowy o frakcji piaskowej i pyłowej. Kolejno, tą samą zaprawą, wygubiono nierówności nanosząc ją na lico kamiennej ściany. Całość pobielono.

W XVI w. dobudowana została wieża do zachodniej strony elewacji. Została wzniesiona z kamienia polnego z kruszoną czerwoną cegłą ceramiczną, łączona zaprawą wapienną z kruszywem kwarcowym (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 4). Stosunek spoiwa do zaprawy wynosił 1:3, wypełniacz kwarcowy o frakcji piaskowej i pyłowej z okruchami skał nieprzejrzystych. Elewację

wieżę wygładzono tą samą zaprawą, kolejno pobielono pobiałą wapienną w celu wykończenia kolorystycznego.

W tym samym czasie, na pobiale wapiennej wnętrza korpusu kościoła, wykonano dekorację malarską z motywami geometrycznymi i florystycznymi. Do wykonania polichromii użyto farb o spoiwie białkowo-temperowym, używając głównie pigmentów: czerwieni żelazowej i czerni węglowej. Wraz z dekoracją zbudowane zostały empory – organowa i boczne, oraz schody.

6.2. TECHNIKA WARSTW I ELEMENTÓW WTÓRNYCH

Fazy chronologiczne III-VII szacuje się na okres XVI-XIX w., w tym czasie wykonane zostały liczne przemaalowania kościoła. Obiekt był wielokrotnie bielony i przemaalowywany farbami o spoiwie białkowo-temperowym.

Na początku XIX wieku dobudowana została kruchta północna. Wzniesiona została z czerwonej cegły ceramicznej, otynkowana wyprawą wapienną z kruszywem kwarcowym (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6) i pobielona pobiałą wapienną. W tym też czasie wykonano remont całego kościoła, powiększając otwory okienne i nakładając tynki na wszystkie ściany wewnętrzne - korpusu kościoła i kruchty pod wieżą zachodnią. Użyto do tego jednakowej wyprawy użytej do wykończenia kruchty północnej, po czym nałożono na nią warstwę kolorystyczną w kolorze żółceni o spoiwie białkowym.

W kolejnych latach, w połowie XIX wieku, do ściany wschodniej kościoła dobudowana została zakrystia. Wzniesiono ją z czerwonej cegły ceramicznej, po czym otynkowano zaprawą wapienno-trasową i pobielono. W tym też czasie wykonano nowe warstwy barwne na ścianach wnętrza kościoła.

W roku 1945 r., po konsekracji na kościół katolicki, zdemontowane zostały empory boczne, pozostała jedynieempora organowa. Ok. 1950 roku, wymienione zostało deskowanie stropowe.

W kolejnych latach kościół licznie przemaalowano, jednokrotnie tynkowano. Elewację otynkowano trzykrotnie wyprawą o spoiwie cementowym.

W 2014/2015 wymienione zostało pokrycie dachowe wieży zachodniej, kruchty północnej i zakrystii wschodniej.

7.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Obecny stan zachowania kościoła jest dobry, jednakże głównym problemem powstałym w obiekcie jest duże zawilgocenie. Ściany przykryte boazerią pokrywają liczne kolonie mikroorganizmów – bakterie, grzyby. Stwierdzono również zawilgocenie ścian elewacji wschodniej, miejscowo zachodniej i północnej.

Na połaci dachu korpusu kościoła oraz gzymsie okapowym wokół wieży stwierdzono ubytki i poluzowania dachówek, powstałe w wyniku mechanicznego uszkodzenia oraz liczne występowanie porostów i grzybów.

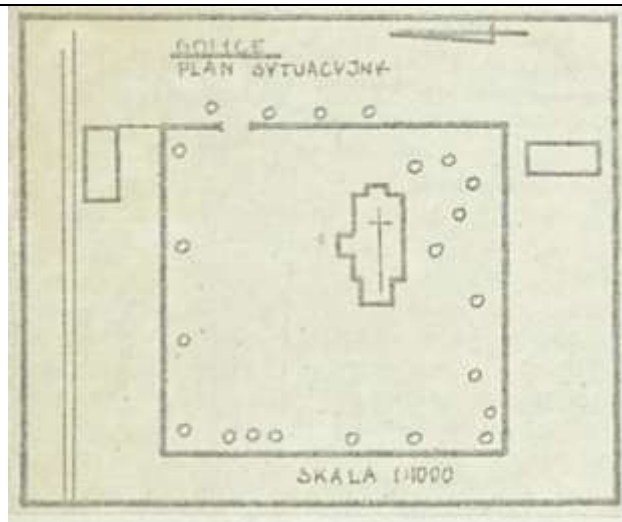
W wyniku remontu wykonanego ok. 2010 r. wykonano usunięcie wtórnych warstw przemalowań olejnych metodą opalania i usuwania mechanicznego belek oraz wewnętrznej strony balustrady empory, efektem czego doszło do znacznego usunięcia oryginalnej dekoracji malarskiej. Zniszczenia kolorystycznej warstwy szacuje się na 65%. Konsekwencją montażu drewnianej boazerii są liczne zniszczenia elementów stolarki empory. Stwierdzono również ślady żerowania insektów (belki stropowe, balustrada empory, konstrukcja schodów, współczesny ołtarz). Stwierdza się jednak, iż liczne przemalowania zewnętrznej strony balustrady oraz konstrukcji schodów spełniły funkcję zabezpieczającą, stąd też pierwotną polichromię ocenia się na stan bardzo dobry.

Warstwa dekoracji malarskiej II fazy chronologicznej jest zachowana w niewielkim stopniu. Stwierdzono również liczne odspojenia i spękania oryginalnej wyprawy tynkarskiej.

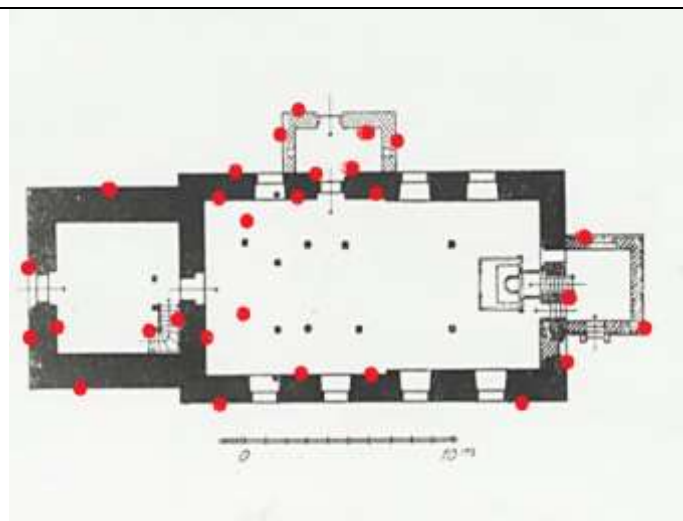
8. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

fot. 1 Zdjęcie archwalne, kartografika wsi Gohlitz

fot. 2 Plan działki, umiejscowienie kościoła i drzew

fot. 3 Zaznaczone miejsca wykonanych badań stratygraficznych

fot. 4 Zdjęcia archiwalne, widok na płn.-zach. ścianę kościoła (zdjęcie po lewej) oraz płd.-zach. (zdjęcie po prawej)

fot. 5 Zdjęcie archiwalne, widok na pln. ścianę i kruchtę północną

fot. 6 Zdjęcie archiwalne, widok na pln. ścianę i kruchtę północną

fot. 7 Ściana południowa i wschodnia, zawilgocenie powstałe na skutek wody odpryskowej i nieprawidłowego orywnowania

fot. 8 Ściana wschodnia, zawilgocenie powstałe na skutek wody odpryskowej

fot. 9 Ściana północna, widoczne kolonie grzybów i porostów pokrywające dach korpusu kościoła

fot. 10 Ściana południowa, widoczne ubytki dachówek pokrycia dachowego korpusu kościoła

fot. 11 Część prezbiterialna, ściana wschodnia

fot. 12 Ściana południowa

fot. 13 Ściana południowa i zachodnia, przejście do kruchty pod wieżą zachodnią

fot. 14 Empora organowa

9.0. CEL I ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem planowanych prac konserwatorskich jest powstrzymanie przyczyn i usunięcie skutków czynników niszczących, przywrócenie właściwych parametrów wytrzymałościowych i powrót do pierwotnych walorów artystycznych. Głównym problemem powstałym w obiekcie jest wysoki poziom zawilgocenia, skutkiem czego następuje zagrzybienie ścian. Stąd też koniecznym jest zapewnienie prawidłowo działającego systemu odprowadzenia wody opadowej, co za tym idzie usunięcie nawierzchni chodnikowej przylegającej do elewacji budynku i wykonanie w jej miejsce opaski żwirowej. Należy dokonać naprawy nieszczelności dachu nawy głównej, rynien i rur spustowych. Zakłada się wykonanie izolacji fundamentów kościoła przy użyciu gliny, bądź mat bentonitowych oraz niwelacji terenu w bezpośrednim otoczeniu świątyni.

Koniecznym jest usunięcie wypraw tynkarskich zewnątrz i wewnątrz kościoła, które są niewłaściwe pod względem konserwatorskim oraz zdemontowanie boazerii i współczesnej posadzki z wylewką cementową.

Zakłada się odsłonięcie i eksponowanie dekoracji malarskiej w obrębie ścian jak i elementów drewnianych oraz dążenie do uzyskania efektu spójności całego obiektu i jego czytelnej kompozycji.

Pozostałą materię historyczną należy poddać kompleksowym zabiegom konserwatorskim tj. wzmocnieniu, dezynfekcji, dezynsekcji i zabezpieczeniu w celu zahamowania dalszej destrukcji. Wszystkie prace należy prowadzić z uszanowaniem historii i substancji zabytkowej. Celem prac jest konserwacja zachowawcza obiektu i podniesienie walorów estetycznych świątyni oraz przywrócenie jej funkcji ekspozycyjnej i kultowej.

Zalecenia i uwagi konserwatorskie:

- Zaleca się demontaż współczesnej mensy i wymiana na stylistycznie dopasowaną neogotycką nastawę ołtarzową
- W wyższych kondygnacjach, przez zaniedbanie i zbyt rzadkie sprzątanie, zalegają śmieci, gołębie odchody oraz kurz, które należy uprzątnąć. Czynności te należy wykonać również nad stropem przy więźbie dachowej.
- Prace należy prowadzić pod nadzorem dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki i Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Po zakończeniu prac należy wykonać pełną dokumentację powykonawczą

- Wszelkie nieoczekiwane występowanie problemów należy rozpatrzyć i ustalić drogę postępowania z Inwestorem, Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i nadzorem konserwatorskim.

Dopuszcza się zastosowanie innych materiałów od zaproponowanych w opracowaniu, o równoważnych parametrach. Użyte materiały posiadać powinny atesty i odpowiadać normom obowiązującym w pracy przy zabytkach.

10.0. PROGRAM PRAC

I Dokumentacja fotograficzna

- Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej przed, w trakcie i po wykonanych pracach, aby udokumentować każdy etap prac konserwatorskich i restauratorskich.

II Pokrycie dachu

1. Oczyszczenie

- Oczyszczenie powierzchni dachu z porostów, grzybów, drobnoustrojów, z zastosowaniem metod hydrodynamicznych, z użyciem środków pozwalających na odkażenie powierzchni (firmy Remmers, Tenzi, Ceresit). Kolejno doczyszczanie metodą mechaniczną, przy użyciu elektronarzędzi ze szczotkami drucianymi, pilnikami do metalu.

2. Dezynfekcja i dezynsekcja więźby dachowej korpusu kościoła

- Przy dezynfekcji zastosować środek Biotin T lub Preventol R80 BIOCIDA, aplikować metodą natrysku lub pędzlowania. Przy dezynsekcji zastosować preparat Anti-insekt firmy Remmers lub Per-xil 10 firmy CTS.

3. Uszczelnienie opierzeń i obróbek blacharskich

- Elewację wschodniej ściany wieży zabezpieczyć poprzez uszczelnienie opierzeń i obróbek blacharskich.

4. Usunięcie i rekonstrukcja dachówek

- Należy wykonać demontaż zniszczonych mechanicznie dachówek, kolejno w ich miejsce zastosować dachówkę karpiówkę i gąsiory o formacie, barwie i wykonaniu zbliżonym do materiału obecnego. Uwzględnić użycie dachówki rozbiórkowej, zbliżonej do omawianej.

5. Zabezpieczenie dachówki

- Zabezpieczenie powierzchni oczyszczonych dachówek należy wykonać przy użyciu preparatu hydrofobizującym na bazie silanów i siloksanów. Zaleca się użycie preparatu Funcosil SNL firmy Remmers.

III System odprowadzenia wody, fundamenty

1. Przegląd

- Przeprowadzić oględziny i przegląd obecnie zamontowanych rynien, rur spustowych, złączy, obejm.

2. Wymiana

- Wymienić uszkodzone, nieszczelne orynnowanie oraz przedłużyć rury spustowe, wyprowadzając wodę poza budynek. Dokonać wymiany na rynny tytanowo-cynkowe lub miedziane.

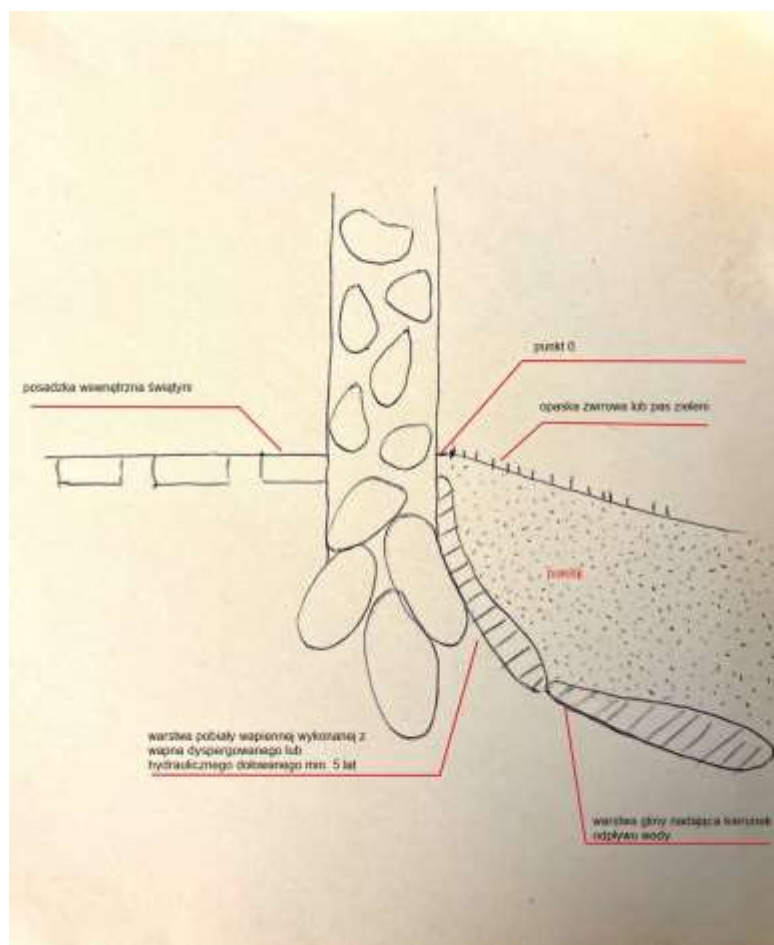
3. Odsłonięcie fundamentów

- Odsłonić fundamenty kościoła i je oczyścić. Usunąć błędne uzupełnienia zaprawy w spoinach, zdezynfekować przy użyciu środka Biotin T lub Preventol R80 BIOCIDA. Ustalić punkt 0. Ubytki w spoinach uzupełnić zaprawą o podobnych parametrach do pierwotnej (Aneks, wyniki badań próbki nr. 5).

4. Izolacja fundamentów

- Fundamenty pobielić pobiałą wapienną następnie wykonać izolację gliną, zgodnie z załączonym rysunkiem nr. 1.

Zamiennie, można użyć mat bentonitowych firmy Extrea. Przed zastosowaniem należy zapoznać się z instrukcją montażu.

Rys. 1 Izolacja fundamentów przy użyciu gliny

5. Zasypanie terenu

- Przy zakopywaniu terenu należy zniwelować teren w bezpośrednim położeniu obiektu, ze spadkiem w przeciwnym kierunku. Przy zasypywaniu można zastosować zasypywanie ze skośnym ugniataniem gliny, w celu skierowania wody gruntowej w kierunku przeciwnym do lica fundamentu, zgodnie z rysunkiem nr. 1. Zaleca się wykonanie dodatkowo opaski żwirowej lub pasa zieleni w najbliższym otoczeniu lica budynku.

6. Usunięcie przyczyn działania wody odpryskowej

- Usunięcie nawierzchni polbrukowej przy wschodniej, północnej i zachodniej ścianie kościoła. W ich miejsce wykonać opaskę żwirową lub pas zieleni, o szerokości min 50cm.

IV Elewacja korpusu, wieży zachodniej, kruchty północnej oraz zakrystii

1. Usunięcie wtórnych warstw zapraw cementowych

- Usunięcie nieestetycznych i szkodliwych dla obiektu zapraw cementowych. Wykuwanie należy wykonać z dużą ostrożnością, przy ścisłej obserwacji podłoża, kontrolując oryginalne tynki przed niespodziewanym wykruszeniem.

2. Podklejenie odpajających się wypraw pierwotnych

- Kontrola przyczepności tynków w trakcie wykuwania wtórnych warstw. Te które uległy odspojeniu od podłoża, należy podkleić zaprawą iniekcyjną PLM A.

3. Dezynfekcja preparatami biobójczymi powierzchni odsłoniętych tynków

- Dezynfekcję przeprowadzić w miejscach widocznego skażenia powierzchni metodą natrysku bądź pędzlowania. W miejsca występowania mikroorganizmów należy zastosować środek o działaniu biobójczym np. Preventol R80 BIOCIDA lub Biotin T.

4. Strukturalne wzmocnienie

- Na zdeintegrowane warstwy tynków i murów zastosować środek silnie penetrujący w celu wzmocnienia strukturalnego. Odpowiednim będzie środek o właściwościach hydrofilnych np. krzemooorganiczny preparat na bazie estrów kwasu krzemowego KSE 300 Remmers.

5. Uzupełnienie ubytków konstrukcyjnych ściany muru i kamienia polnego

- Uzupełnić brakujące lub osypujące się fragmenty ścian oraz wymienić całkowicie zniszczone cegły w celu zabezpieczenia konstrukcji. Zastosować wysokiej jakości wapno dołowane min. 5 lat, dyspergowane lub hydrauliczne. Jako wypełniacz użyć kruszywa kwarcowego o tym samym uziarnieniu i frakcji co oryginalna zaprawa (Aneks, wyniki badań zaprawy).

6. Uzupełnienie ubytków warstwy historycznego tynku

- Ubytki powierzchni uzupełnić z dostosowaniem się do kształtu podłoża oraz sąsiadujących pierwotnych wypraw, z zachowaniem estetyki konserwatorskiej i imitatorskiej. W obszarach większych połaci ubytku należy pamiętać o zastosowaniu techniki nakładania tynków płynących. Zastosować zaprawę o spoiwie wapiennym i kruszywie kwarcowym zgodnie z pierwotną recepturą zaprawy.

7. Uzupełnienie ubytków historycznej warstwy pobiałej

- Uzupełnioną uprzednio zaprawę pobielic lub użyć farb wapiennych lub krzemianowych z zachowaniem odpowiednio dobranej kolorystyki.

V Wewnętrzne; ściany korpusu kościoła, kruchty pod wieżą, kruchty północnej i zakrystii

1. Demontaż boazerii pokrywającej ściany

- Prace przy usuwaniu boazerii przeprowadzić z dużą ostrożnością, w celu uniknięcia uszkodzenia spodnich tynków.

2. Dezynfekcja

- Wykwity na ścianach poddać skrupulatnej dezynfekcji. W tym celu można użyć preparatu Biotin T czy też Preventol 80R BIOCIDA.

3. Usunięcie lamperii

- Warstwę olejnej lamperii usunąć mechanicznie szpachelkami, w razie potrzeby powtórzyć zabieg dezynfekcji.

4. Usunięcie wtórnych warstw zapraw

- Usunąć nieestetyczne i szkodliwe dla obiektu zaprawy cementowe i wapienno-cementowe. Wykuwanie należy wykonać z dużą ostrożnością, przy ścisłej obserwacji podłoża, kontrolując oryginalne tynki przed niespodziewanym wykruszeniem. Należy zwrócić szczególną uwagę przy usuwaniu najbliższej oryginałowi warstwy wtórnej, czy warstwa malarska nie jest z nią skonsolidowana.

5. Podklejenie odspajających się wypraw pierwotnych

- Kontrola przyczepności tynków w trakcie wykuwania wtórnych warstw. Te które uległy odspojeniu od podłoża, należy podkleić zaprawą iniekcyjną PLM A.

6. Dezynfekcja preparatami biobójczymi powierzchni odsłoniętych tynków

- Dezynfekcję przeprowadzić w miejscach widocznego skażenia powierzchni metodą natrysku bądź pędzlowania. W miejsca występowania mikroorganizmów należy zastosować środek o działaniu biobójczym np. Preventol R80 BIOCIDA lub Biotin T.

7. Doczyszczenie odsłoniętej warstwy polichromii

- Dekorację malarską delikatnie doczyścić mechanicznie za pomocą skalpeli, gumek chlebowych, pędzli oraz watek z wełny stalowej o bardzo drobnej gradacji. Przy braku możliwości doczyszczenia dopuszcza się zastosowanie delikatnych rozpuszczalników organicznych, według zasady – od najslabszego do mocniejszego, z zastosowaniem szczególnej ostrożności.

8. Impregnacja dekoracji malarskiej

- Zabezpieczenie partii malowideł niskoprocentowym roztworem Paraloidu B-72 lub Paraloidu B-82, z wcześniejszym wykonaniem prób w celu uniknięcia wybłyszczeń spowodowanych zbyt dużym stężeniem żywicy.

9. Uzupełnienie ubytków warstwy historycznego tynku

- Ubytki powierzchni uzupełnić, z dostosowaniem do kształtu podłoża oraz sąsiadujących pierwotnych wypraw, z zachowaniem estetyki konserwatorskiej i imitatorskiej. W obszarach większych połaci ubytku należy pamiętać o zastosowaniu techniki nakładania tynków płynących. Zastosować zaprawę o spoiwie wapiennym i kruszywie kwarcowym zgodnie z pierwotną recepturą zaprawy (Aneks).

10. Uzupełnienie ubytków historycznej warstwy pobiałej

- Uzupełnić uprzednio zaprawę pobielic z zachowaniem odpowiednio dobranej kolorystyki.

11. Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej

- Należy wykonać rekonstrukcję kolorystyczną zachowanej pierwotnej polichromii z zachowaniem zasad wyróżniania się wykonanych punktowań, tj. wykonanie ich kropką lub kreską. Retusz można wykonać przy pomocy pigmentów z zastosowaniem 5% spoiwa Primal AC-33.

12. Zabezpieczenie warstwy malarskiej

- Zabezpieczenie polichromii przeprowadzić przy użyciu żywicy Paraloid B-72 lub Paraloid B-82 o odpowiednim stężeniu.

VI Elementy drewniane – empora, belki stropowe, drzwi, schody

1. Dezynfekcja boazerii

- Zabieg wykonać przy użyciu środka biobójczego Biotin T lub Preventol 80R BIOCID, metodą pędzlowania lub spryskiwania.

2. Demontaż boazerii pokrywającej zewnętrzną balustradę empory

- Z należytą starannością usunąć drewniane listwy i pozostałe po nich elementy metalowe.

3. Dezynsekcja i dezynfekcja

- Wykonać zabieg odkażający przeciw mikroorganizmom i drewnojadom. Do zabiegu dezynfekcji użyć środka biobójczego Biotin T lub Preventol 80R BIOCID, o odpowiednim stężeniu, metodą pędzlowania, bądź też spryskiwania. Zabieg dezynsekcji należy przeprowadzić przy pomocy preparatu Per-Xil, metodą powierzchniową i iniekcijną lub metodą gazowania z zastosowaniem fosforowodoru.

4. Usunięcie wtórnie wykonanych nawarstwień malarskich

- Usunąć przemalowania olejne w celu wyeksponowania pierwotnej polichromii. Prace należy przeprowadzić przy wcześniejszym doborze odpowiedniej techniki mechanicznej lub chemicznej, z należytą uważnością. Proponowany środek do usuwania nawarstwień to: Remosol, Skalpex, czy też żel firmy V33.

5. Impregnacja

- Należy wzmocnić strukturalnie osłabione partie drewna roztworem Paraloidu B-72 w Acetonie, stopniowo zwiększając jego stężenie od 3% do 10%. Prace przeprowadzić metodą iniekcji, aż do całkowitego przesylenia i wzmocnienia drewna.

6. Uzupełnienie ubytków drewna

- Zniszczone połączenia stolarskie jak i większe ubytki drewna uzupełnić drewnianymi flekami o mniejszej twardości niż pierwotne drewniane elementy. Prawidłowym jest również zastosowanie kitu na bazie polioctanu winylu z wiórami drzewnymi. Do mniejszych ubytków zaleca się użycie dwuskładnikowej żywicy epoksydowej Araldite HV/SV36.

7. Uzupełnienie ubytków polichromii

- Wykonać scalanie kolorystyczne techniką punktowania, tj. kropką lub kreską, farbami o spoiwie akrylowym lub żywicznym.

8. Zabezpieczenie

- Warstwę malarską zabezpieczyć żywicznym lub akrylowym werniksem końcowym, w celu zabezpieczenia przed czynnikami zewnętrznymi.

VII Posadzka

1. Demontaż

- Usunąć stopnie panelowe z części prezbiterialnej, zdemontować współczesne płytki ceramiczne, kolejno, położoną pod nimi, wylewkę cementową, co umożliwi paroprzepuszczalność. Prace przeprowadzić należy ze szczególną ostrożnością przed zniszczeniem historycznej posadzki z cegły ceramicznej leżącej pod wylewką.

2. Oczyszczenie

- Oczyszczyć mechanicznie odsłoniętą posadzkę z pozostałości cementu i powierzchniowych zabrudzeń.

3. Uzupełnienie posadzki

- Ewentualne ubytki cegieł należy uzupełnić cegłami ceramicznymi o podobnej strukturze i wyglądzie co historyczna posadzka. Dopuszcza się użycie cegły rozbiórkowej. Mniejsze ubytki uzupełnić gotową zaprawą wapienno-trasową do uzupełniania ubytków cegieł o zbliżonej kolorystyce, takich jak NSR firmy Optolith.

4. Odtworzenie posadzki

- Częściowo przełożyć i ewentualnie, większe partie, ułożyć na nowo, tak aby cegły użyte jako nowe nie wyróżniały się kolorem i strukturą. Przy nowym układaniu cegieł, jako podłoże, użyć płukany piasek o drobnej frakcji z dodatkiem wapna hydratyzowanego.

5. Wykonanie nowej posadzki w kruchcie

- Wykonać posadzkę stylistycznie dopasowaną do oryginalnej okładziny kościoła, z czerwonej lub żółtej cegły ceramicznej, nawiązującej do posadzki w nawie lub kruchcie pod wieżą.

6. Zabezpieczenie

- Zabezpieczyć okładzinę impregnatem do cegły na bazie wosku pszczelego lub wosków syntetycznych

VIII Zegar

1. Demontaż

Zdemontowanie mechanizmu

2. Dezynfekcja

- Do zabiegu dezynfekcji użyć środka biobójczego Biotin T lub Preventol 80R BIOCIDA, o odpowiednim stężeniu, metodą pędzlowania, bądź też spryskiwania.

3. Oczyszczenie

Powierzchniowo oczyścić metalową konstrukcję zegara i wskazówki, usunąć produkty korozji metalowymi szczotkami, skalpelami i watą metalową o niskiej gradacji.

3. Zabezpieczenie

Zabezpieczyć powierzchnię metalowych konstrukcji i tarczy zegara taniną i Paraloidem B 44.

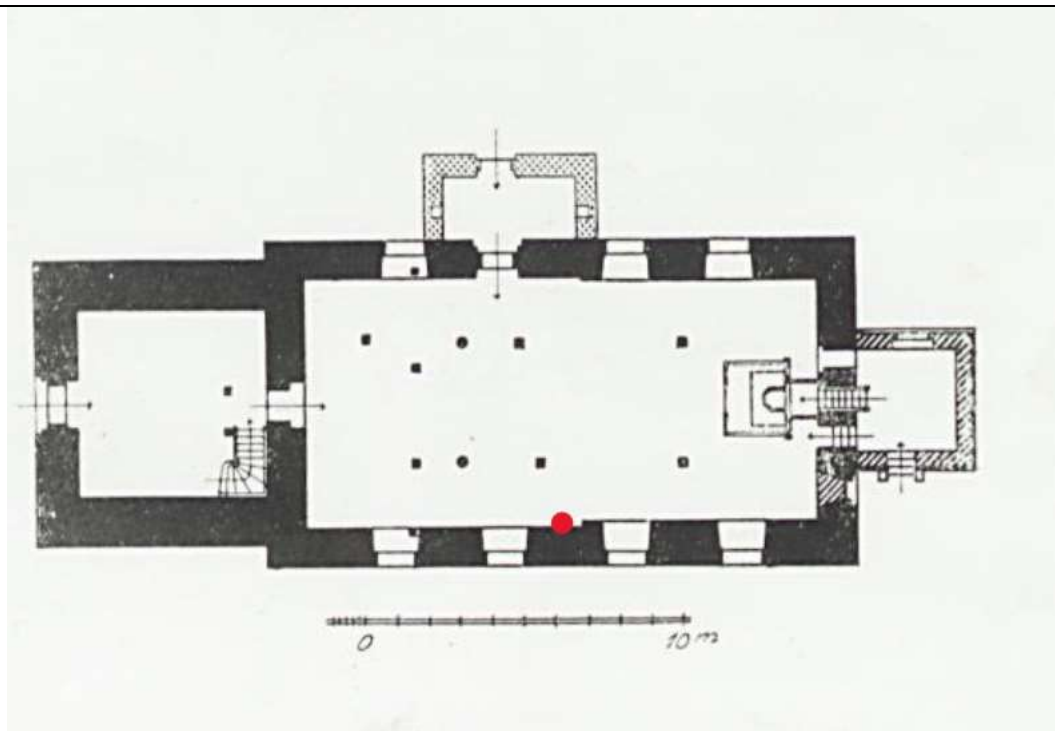
4. Montaż

Zegar zamontować w uprzednie miejsce, z ewentualną wymianą na nowe.

DOKUMENTACJA BADAWCZA

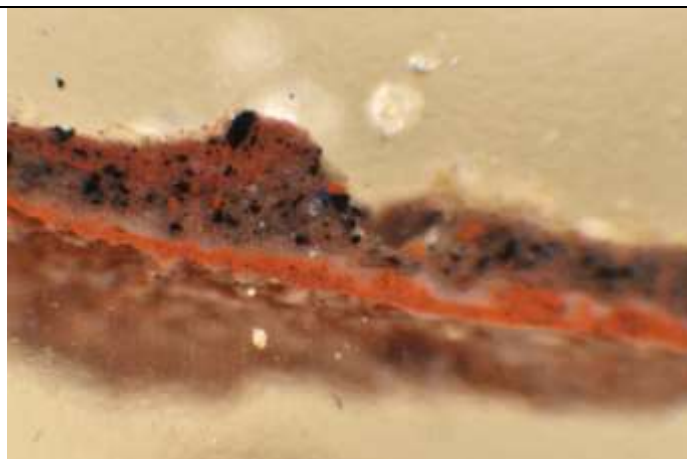
Odkrywka nr. 1 korpus kościoła, ściana południowa

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	XIII	1970-2000 r.	Warstwa farby o barwie ugrowej, spoiwo olejne	żółcień
4.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
5.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zieleń
6.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
7.	X	Po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie beżowym	beż
8.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	żółcień
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
10.	VII	XVII-XIX w.	Warstwa malarska o barwie ugrowej, spoiwo temperowe	żółcień
11.	III	XVI- XVII w.	Warstwa malarska na bazie czerwieni ??? spoiwo temperowe	czerwień
12.			Pobiała wapienna	czerwień
13.	II	XVI w.	Warstwa malarska na bazie czerwieni ??? spoiwo temperowe	biel kremowa
14.			Pobiała wapienna	biel
15.	I	XIV/XV w.	Pobiała wapienna	biel
16.			Zaprawa o spoiwie wapiennym	szarość

Opis odkrywki nr. 1:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej odnotowano obecność 16 warstw obejmujących 10 faz chronologicznych. Najstarszą warstwę stanowi zaprawa w spoinach kamiennej konstrukcji ściany. Zaprawa wykonana została na bazie spoiwa typu bazalnego, wapiennego z kruszywem kwarcowym o frakcji piaskowej i pyłowej. Charakteryzuje się ona porowatą i bezładną teksturą, zwięzłą spoistością i średnią wytrzymałością. Jest koloru kremowego z kruszywem bezbarwnym, mlecznym, żółtym i różowym. Badania wykazały, iż stosunek spoiwa do kruszywa wynosi ~ 1:1 (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 1). Zaprawa pokryta została pobiałą wapienną. Kolejną warstwą jest również pobiała wapienna, co sugeruje, że warstwa malarska nie jest z czasu budowy kościoła, lecz jest kolejną fazą chronologiczną.

Przeprowadzone badania obserwacyjne pod mikroskopem wykazały warstwę pobiałą wapiennej dzielącej warstwę czerwieni żelazowej (II faza chronologiczna), oraz czerwieni żelazowej z pigmentem czerni węglowej (III faza chronologiczna). Świadczy to o dwóch, różnie datowanych polichromiach. Warstwy malarskie wykonane zostały na bazie spoiwa białkowego.

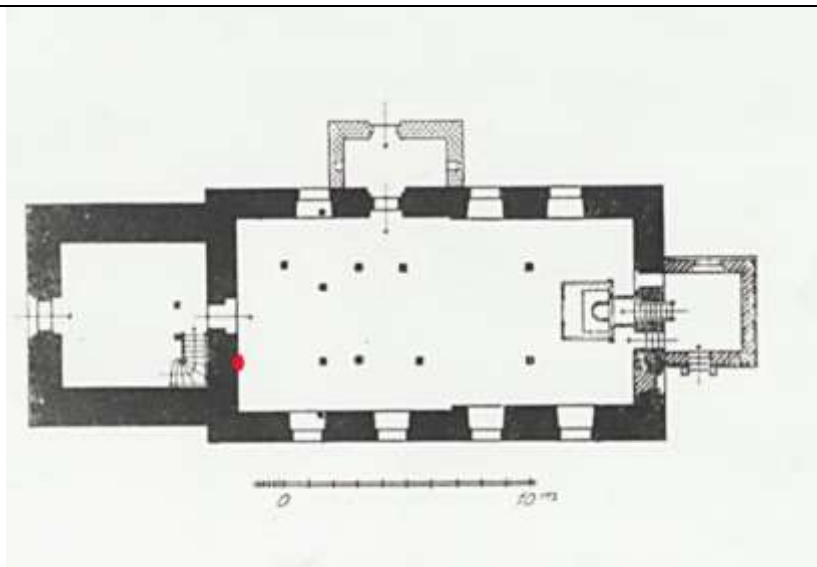
Kolejną warstwę stanowi zaprawa o spoiwie wapiennym, która datowana jest na czas budowy kruchty północnej, tj. początek XIX w. Charakteryzuje się ona dużą wytrzymałością, zwięzłą spoistością, jest koloru szaro-kremowego z kruszywem kwarcowym o barwie kremowej, żółtej, różowej, grafitowej (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Na tą samą fazę chronologiczną przypisuje się warstwę malarską o kolorze ochry, położoną bezpośrednio na wyprawie.

Trzy kolejne warstwy stanowią dekoracje malarskie o jednolitej kolorystyce i obejmują X, XI i XII fazę chronologiczną, przypisaną na remonty w okresie powojennym. Kolejną fazę chronologiczną obejmują warstwy 4. i 3., tj. syntetycznej gładzi szpachlowej i żółtej warstwy malarskiej o spoiwie olejnym. Użyte materiały pozwalają określić czas wykonania na lata

Pierwsze dwie warstwy obejmują ostatnią fazę chronologiczną, datowane na lata ok. 2010 r. Jest to cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowej oraz warstwa malarska o spoiwie akrylowym.

Odkrywka nr. 2 korpus kościoła, ściana zachodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa wyprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	XIII	1970-2000 r.	Warstwa farby o barwie ugrowej, spoiwo olejne, lamperia	ugier
4.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
5.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zielen
6.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
7.	X	Po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie beżowym	beż
8.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	ochra
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
10.	VII	XVII-XIX w.	Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
11.			Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zielen
12.	VI		Warstwa malarska o barwie niebieskiej	błękit
13.	V		Warstwa pobiałły wapiennej	kremowa biel
14.	IV	XVI-XVII w.	Warstwa pobiałły wapiennej	Biel
15.	III		Warstwa pobiałły wapiennej	Biel
16.	II		Warstwa pobiałły wapiennej	Biel
17.	I	XIV/XV w.	Warstwa pobiałły wapiennej	Biel
18.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 2:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono obecność 18 warstw obejmujących 13 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składało się 4 wyprawy tynkarskie, 5 pobiał wapiennych i 9 warstw malarskich.

Najstarszą warstwę stanowi zaprawa będąca spoiną i leżąca bezpośrednio na kamiennym licu ściany (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 1, opis stratygraficzny odkrywki nr.1). Bezpośrednio na jej powierzchni stwierdzono obecność pobiału wapiennej, którą, jak i wyprawę tynkarską, przypisano do I fazy chronologicznej. Kolejno położonymi warstwami są 4 pobiały wapienne, przypisane czterem różnym fazom chronologicznym. Zakłada się, iż każda z warstw była jedną z form odświeżenia wyglądu kościoła i datuje się je na okres XVI-XVII w.

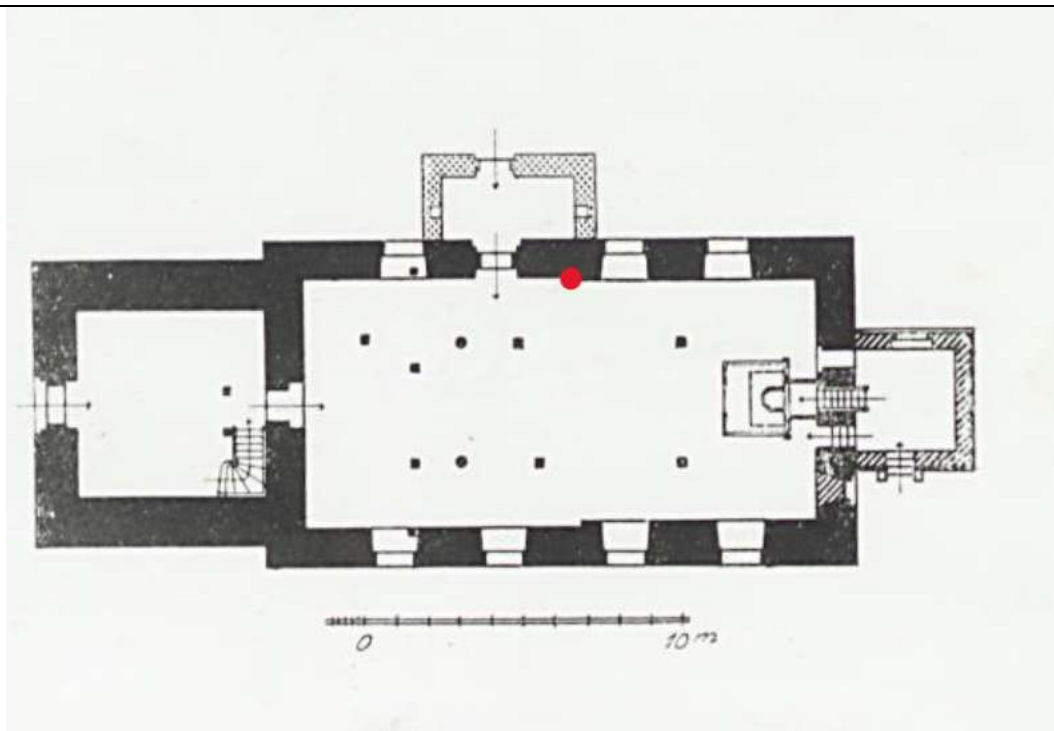
Kolejnymi warstwami są warstwy kolorystyczne o barwie niebieskiej, zielonej i ugrowej. Każda z nich jest przypisana innej fazie chronologicznej w okresie między XVII a XIX w.

Kolejną warstwę stanowi zaprawa o spoiwie wapiennym, która datowana jest na czas budowy kruchty północnej, tj. początek XIX w. (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Na tą samą fazę chronologiczną przypisuje się warstwę malarską o kolorze ochry, położoną bezpośrednio na wyprawie.

Kolejnymi warstwami są dekoracje malarskie i obejmują X, XI i XII fazę chronologiczną, przypisaną do remontów II poł. XX wieku. Kolejną fazę chronologiczną obejmują warstwy 4. i 3., tj. gładzi szpachlowej i żółtej warstwy malarskiej o spoiwie olejnym. Pierwsze dwie warstwy obejmują ostatnią fazę chronologiczną, datowane na lata ok. 2010 r. Jest to cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowej oraz warstwa malarska o spoiwie akrylowym

Odkrywka nr. 3 korpus kościoła, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	XIII	1970-2000 r.	Warstwa farby o barwie ugrowej, spoiwo olejne, lamperia	ugier
4.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
5.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zielen
6.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
7.	X	Po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie beżowym	beż
8.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	ochra
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
10.	VII	XVII-XIX w.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zielen
11.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	Biel
12.	III	XVI w.	Warstwa malarska o barwie czerwonej	Biel
13.			Warstwa malarska o barwie szaroróżowej	Biel
14.	I	XIV/XV w.	Warstwa pobiałły wapiennej	Biel
15.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 3:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono obecność 15 warstw obejmującą 9 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składało się 4 wyprawy tynkarskie, 1 pobiała wapienna i 10 warstw malarskich.

Pierwszą warstwę chronologiczną obejmującą II fazę obiektu, stanowi wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym, w stosunku wagowym spoiwa do wypełniacza ~ 1:1 (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 1, opis stratygraficzny odkrywki nr.1). Bezpośrednio na niej położona warstwa pobiału jest należy do tej samej, I fazy chronologicznej. Kolejno na niej położone warstwy barwne przypisane są do III fazy chronologicznej, poprzez występowanie cząstek pigmentu czerni węglowej w warstwie kolorystycznej (opis odkrywki nr. 1).

Kolejne warstwy, o barwie ugrowej (11) i o barwie pastelowo-zielonej (10) przypisuje się VII fazie chronologicznej datowanej na okres między XVII a XIX wiekiem.

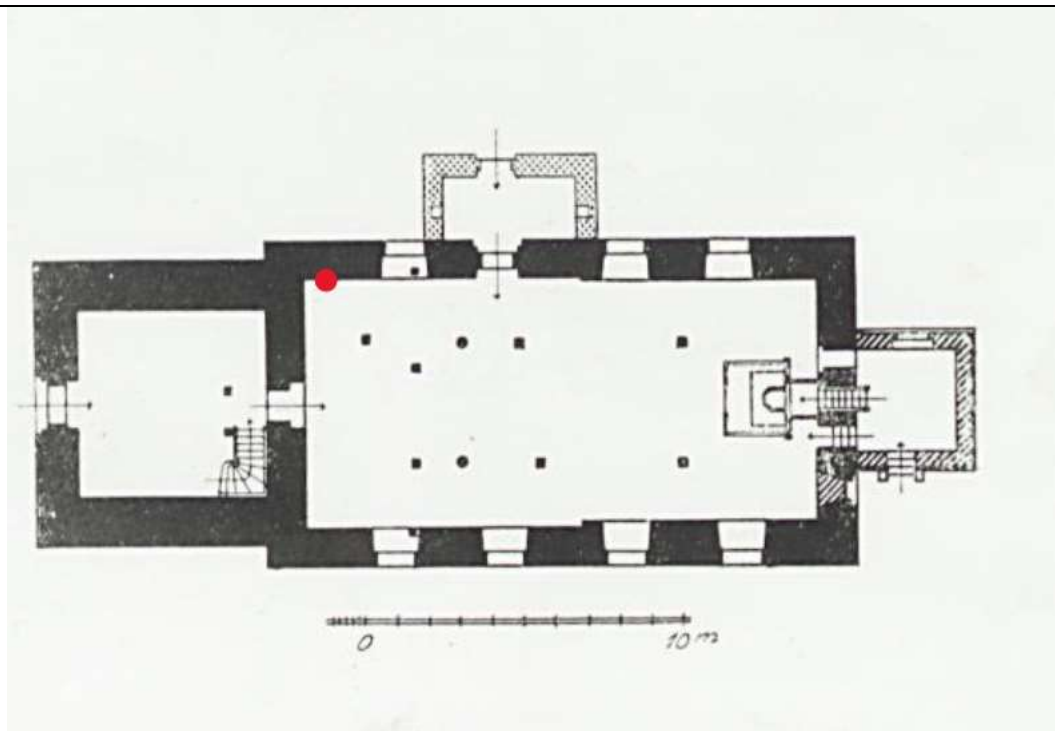
Kolejną warstwą jest zaprawa o spoiwie wapiennym, która została datowana na czas budowy kruchty północnej, czyli w początek XIX wieku. (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Na tę samą fazę chronologiczną przypisuje się warstwę malarską w kolorze ochry, która została nałożona bezpośrednio na wspomnianą wyprawę.

Trzy kolejne warstwy składają się z dekoracji malarskich o jednolitej kolorystyce i obejmują X, XI i XII fazę chronologiczną, które przypisuje się remontom przeprowadzonym w okresie powojennym. Kolejna faza chronologiczna dotyczy warstw 4. i 3., które składają się odpowiednio z syntetycznej gładzi szpachlowej oraz żółtej warstwy malarskiej o spoiwie olejnym.

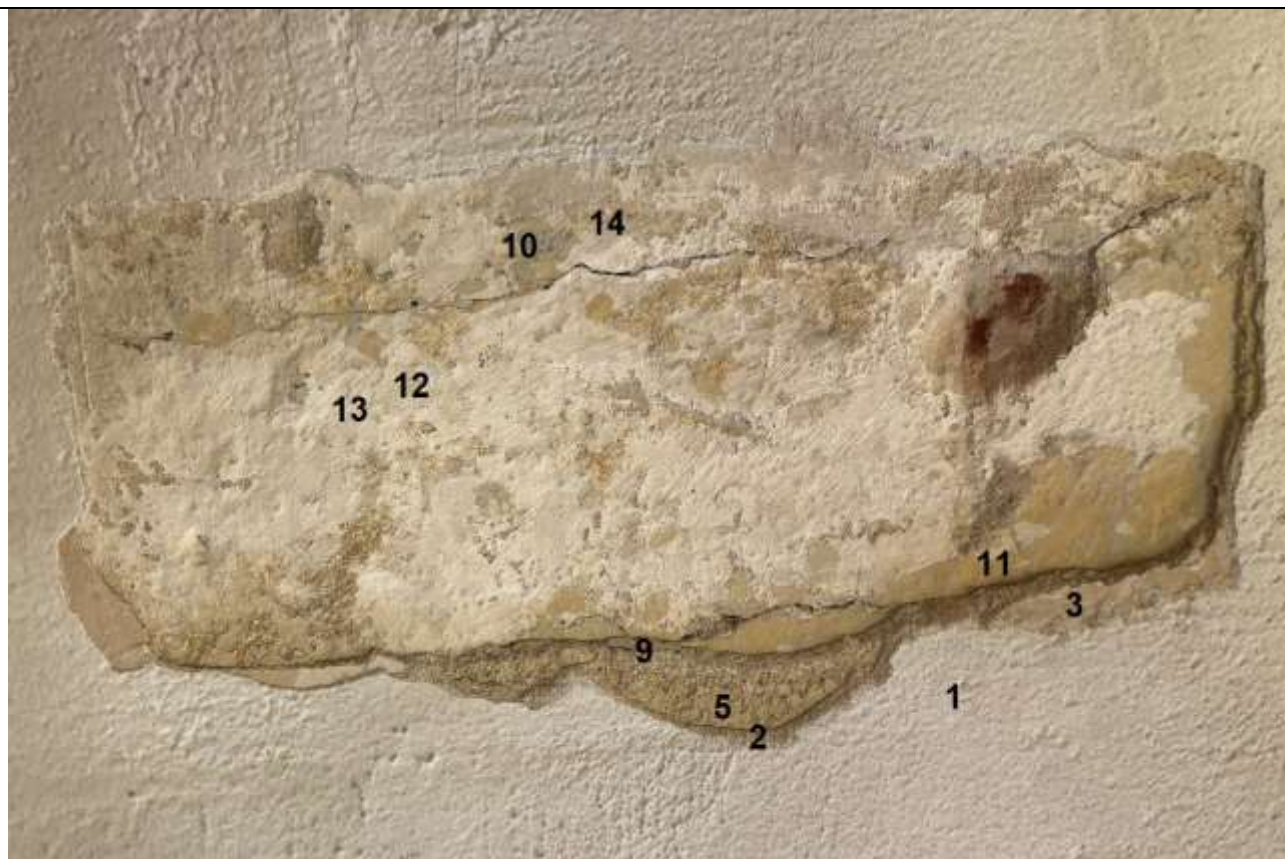
Pierwsze dwie warstwy obejmują ostatnią fazę chronologiczną, datowaną na lata około 2010 roku. Pierwsza z nich to cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowej, natomiast druga to warstwa malarska o spoiwie akrylowym.

Odkrywka nr. 4 korpus kościoła, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	XIII	1970-2000 r.	Warstwa farby o barwie ugrowej, spoiwo olejne, lamperia	ugier
4.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
5.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zieleń
6.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
7.	X	Po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie beżowym	beż
8.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	ochra
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
10.	VII	XVII-XIX w.	Warstwa malarska o barwie błękitnej	błękit
11.	VI		Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
13.	II	XVI w.	Warstwa pobiałą wapiennej	Biel
14.	I	XIV/XV w.	Warstwa pobiałą wapiennej	Biel
15.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 4:

W obrębie wykonanej odkrywki stwierdzono 15 warstw obejmujących 10 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składa się 4 wyprawy tynkarskie, 2 pobiałe wapienne i 9 warstw malarskich.

Najstarszą warstwą obejmującą okres powstania świątyni, stanowi jasna zaprawa wapienno-trasowa, będąca jednocześnie spoiną kamiennej konstrukcji ściany. Datuje się ją na przełom XIV/XV wieku i traktuje jako I fazę chronologiczną (opis wyprawy tynkarskiej: Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 1, opis stratygraficzny odkrywki nr.1). Kolejną warstwą, obejmującą tą samą fazę świątyni, jest pobiała wapienna, będąca warstwą kolorystycznie scalającą obiekt.

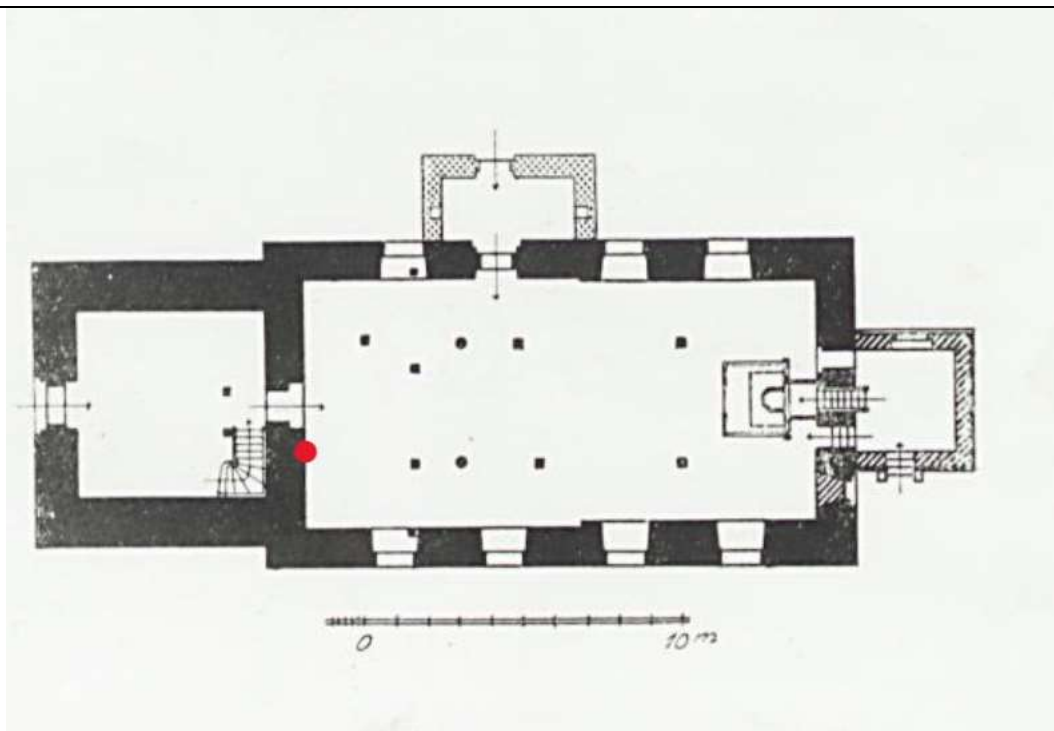
Kolejną fazę świątyni określa warstwa pobiałe wapiennej, będąca formą zrewitalizowania estetycznego świątyni, datuje się ją na okres XVI-XVII w. Położone na niej warstwy kolorystyczne, datowane na XVII-XIX w., powielają się niezależnie od odkrywanego miejsca, co świadczy o jednolitości warstwy kolorystycznej i prawdopodobnym występowaniu na wszystkich płaszczyznach ścian obiektu.

Kolejną warstwą jest wyprawa tynkarska, będąca dobrej jakości, kremowo-szarą szlachetną zaprawą wapienno-trasową o kruszywie kwarcowym. Ma ona znacznie mocniejszą wytrzymałość i kruchość niż oryginalna zaprawa budulcowa obiektu. Datuje się ją na pocz. XIX wieku, z czasu budowy kruchty północnej, jednocześnie można zaobserwować jej występowanie na całości obiektu (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Bezpośrednio na niej występuje warstwa kolorystyczna w kolorze ciemnej ochry, co świadczy o tej samej (IX) fazie chronologicznej.

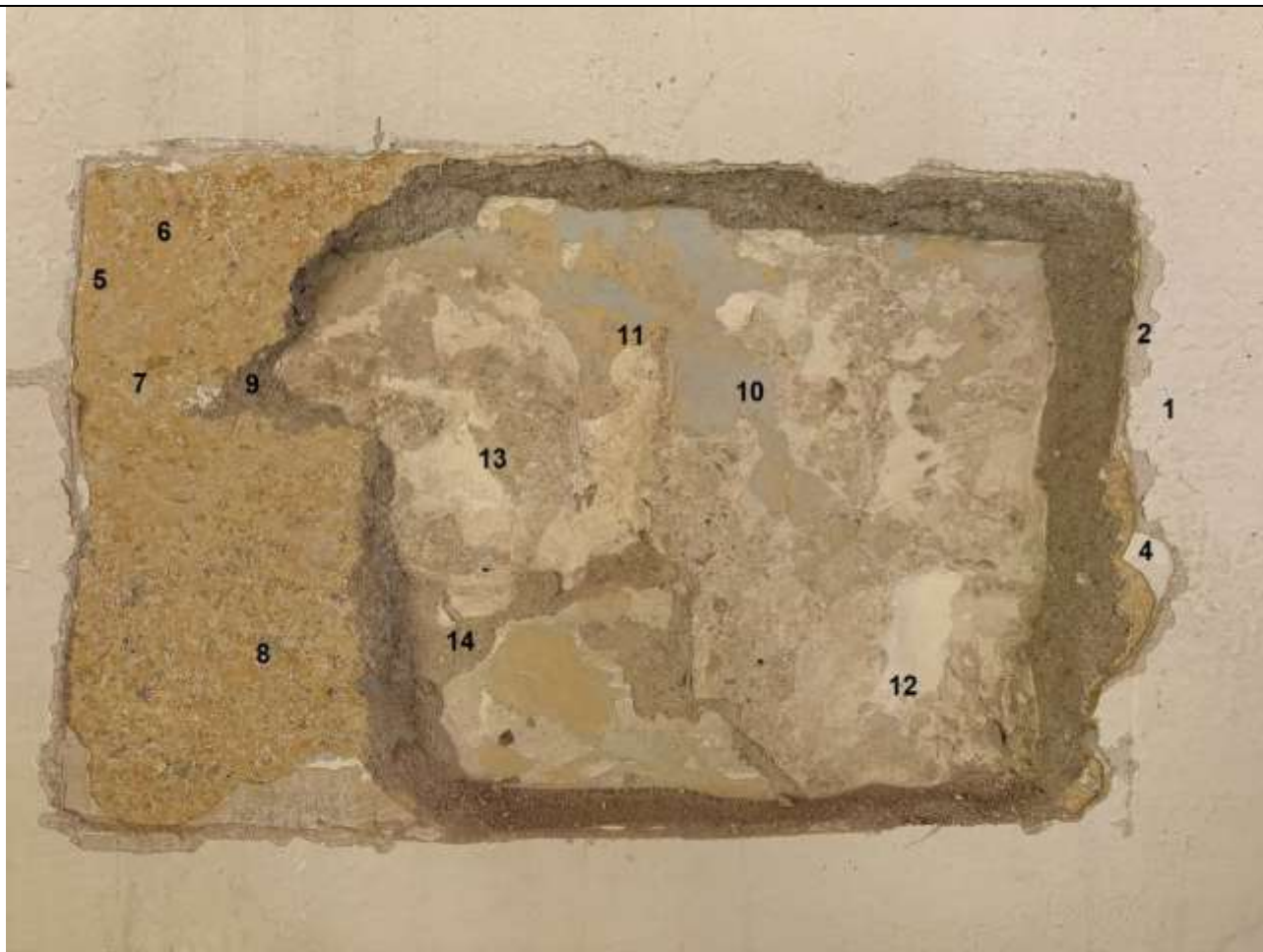
Warstwy kolorystyczne faz X, XI i XII, są przypisywane remontom w czasach powojennych, co świadczy o ich niskiej jakości i wartości estetycznej. Końcowe warstwy, obejmujące ostatnią fazę chronologiczną, są warstwami współczesnymi, datowanymi na okres ok. 2010 r. Jest to cienka warstwa gładzi szpachlowej o spoiwie syntetycznym, oraz warstwa barwna o spoiwie akrylowym.

Odkrywka nr. 5 korpus kościoła, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	XIII	1970-2000 r.	Warstwa farby o barwie ugrowej, spoiwo olejne	ugier
4.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
5.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej	zielen
6.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
7.	X	Po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie beżowym	beż
8.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	ochra
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
10.	VII	XVII-XIX w.	Warstwa malarska o barwie błękitnej	błękit
11.	VI		Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
13.	II	XVI-XVII w.	Warstwa pobiału wapiennej	biel
14.	I	XIV/XV w.	Warstwa pobiału wapiennej	biel
15.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 5:

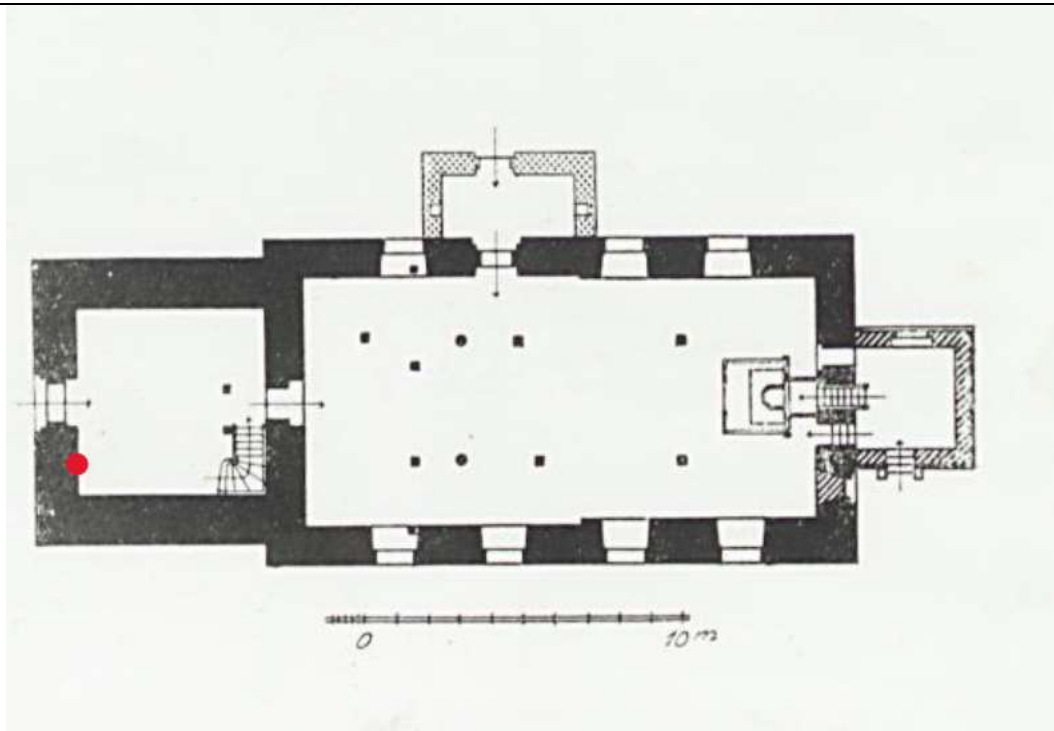
W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono obecność 15 warstw obejmujących 10 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składało się 4 wyprawy tynkarskie, 2 pobiału wapienne i 9 warstw malarskich.

Najstarszą warstwę stanowi zaprawa będąca spoiną i leżąca bezpośrednio na kamiennym licu ściany (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 1, opis stratygraficzny odkrywki nr.1). Bezpośrednio na jej powierzchni stwierdzono obecność pobiału wapiennej, którą, jak i wyprawę tynkarską, przypisano do I fazy chronologicznej.

Kolejne warstwy faz: VIII, X, XI, XII, XIII oraz XIV powielają się, zostały omówione w opisach odkrywek nr. 1, 2, 3 oraz 4.

Odkrywka nr. 6 kruchta pod wieżą, ściana zachodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

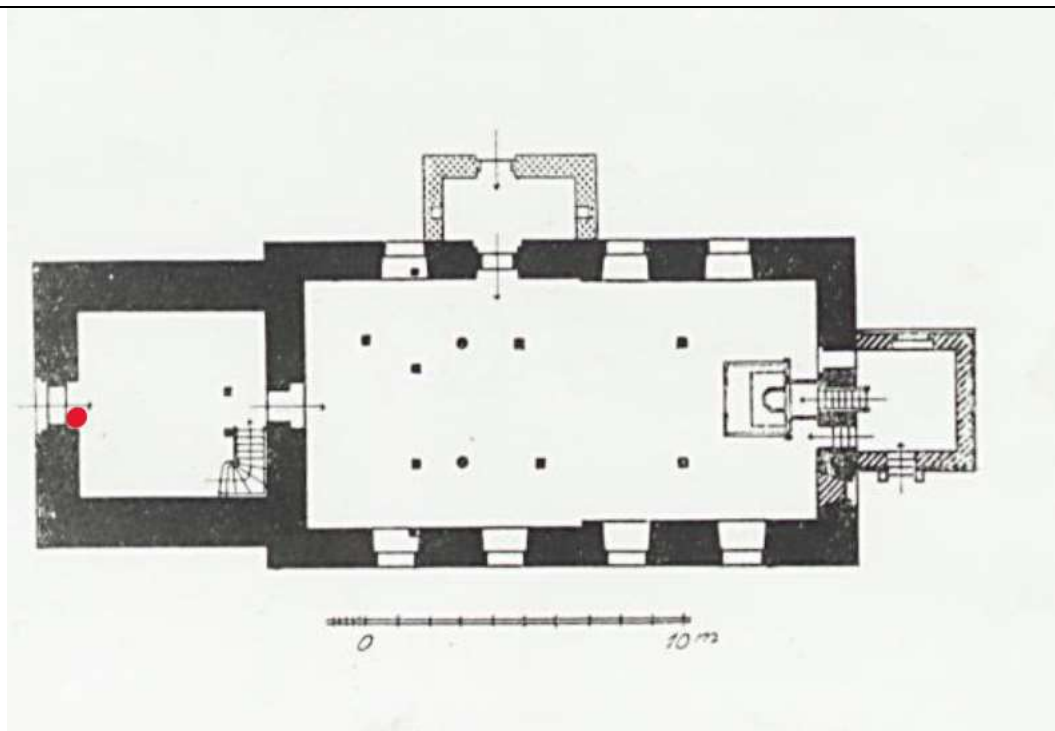

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
4.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
5.	VII	XVII-XIXw.	Pobiała wapienna	biel
6.	IV		Pobiała wapienna	biel
7.	III		Pobiała wapienna	biel
8.	II	XVI w.	Pobiała wapienna	biel
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	ugier
10.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Odkrywka nr. 7 kruchta pod wieżą, ściana zachodnia, portal

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

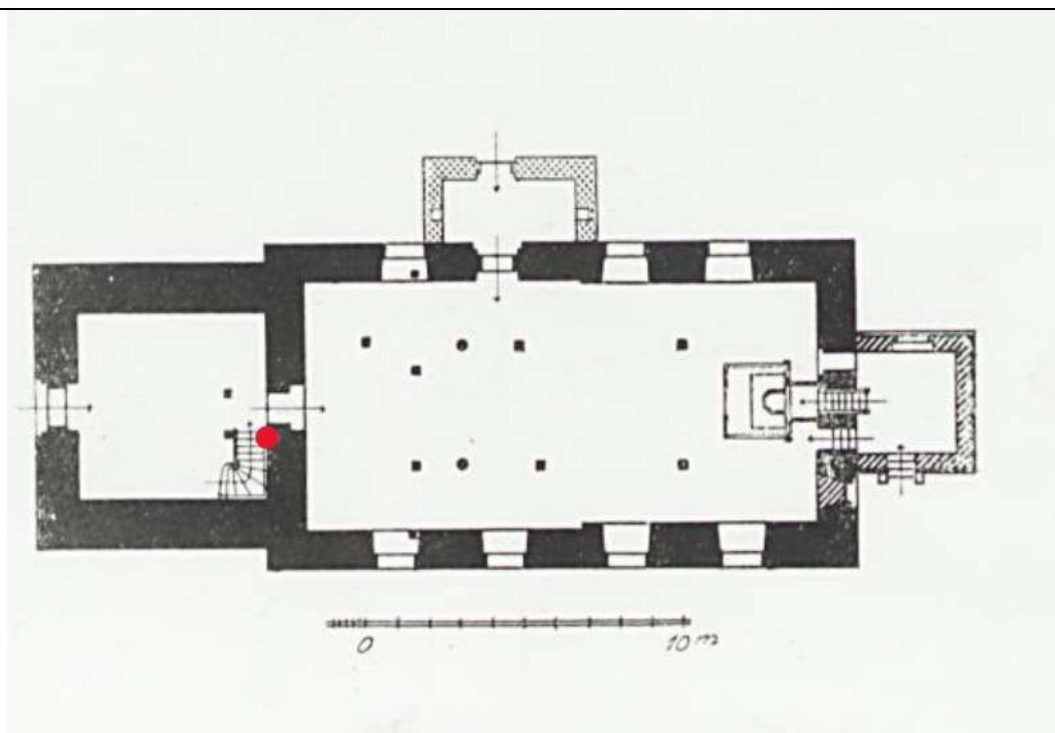

Stratygrafia

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
4.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
5.	VII	XVII-XIXw.	Pobiała wapienna	błękit
6.	IV		Pobiała wapienna	ugier
7.	III		Pobiała wapienna	Biel
8.	II	XVI w.	Pobiała wapienna	Biel
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	ugier
10.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Odkrywka nr. 8 kruchta pod wieżą, ściana wschodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej, spoiwo akrylowe	biel
2.			Cienka warstwa zaprawy wapienno-cementowa o barwie szarej	szarość
3.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
4.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
5.	VII	XVII-XIXw.	Pobiała wapienna	błękit
6.	IV		Pobiała wapienna	ugier
7.	III		Pobiała wapienna	Biel
8.	II	XVI w.	Pobiała wapienna	Biel
9.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	ugier
10.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywek nr. 6, 7, 8:

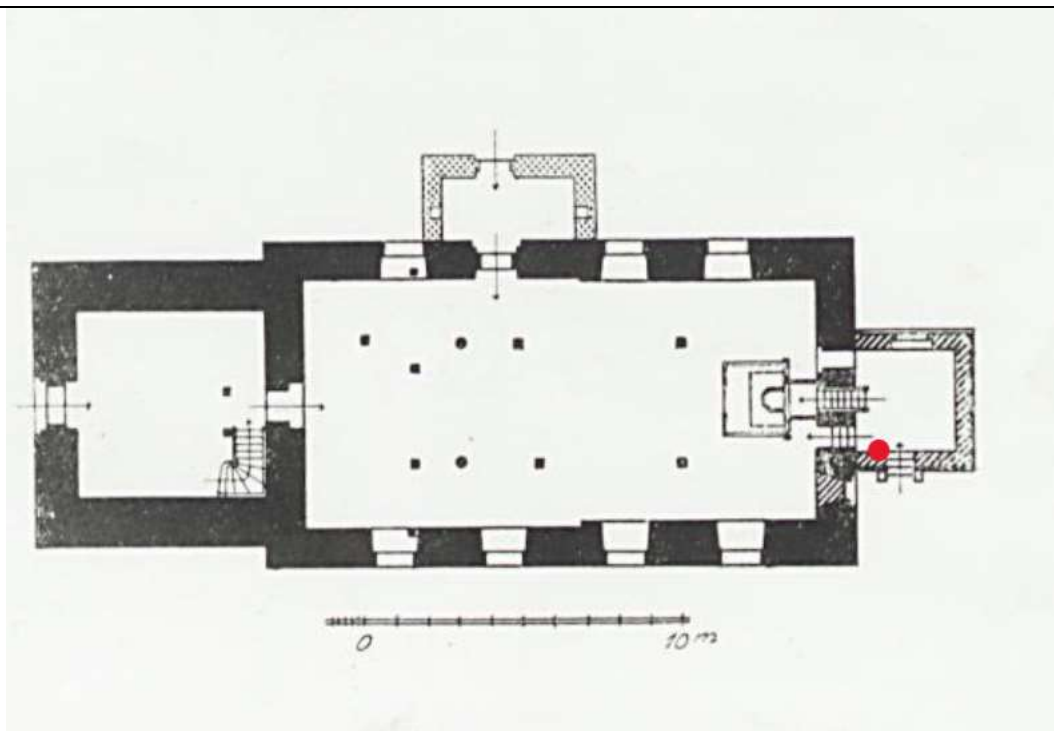
W obrębie wykonanych odkrywek stwierdzono obecność 10 warstw obejmujących 6 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składają się na 4 wyprawy tynkarskie, 5 pobiał wapiennych oraz 1 warstwę malarską. Odkryto dobrze zachowane murowane ościeża ostrołukowego trójjuskowego portalu.

Najstarszą warstwę stanowi wyprawa tynkarska, będąca spoiną między kamieniami i kruszczem ceglanym oraz spoinę między cegłami portalu trójjuskowego. Kolejno położona została (na lico ściany oraz murowany portal) wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym. Charakteryzuje się bezładną, porowatą teksturą o zwięzłej spoistości i średniej wytrzymałości. Jest koloru kremowego z kruszywem bezbarwnym, mlecznym, żółtym i różowym o uziarnieniu piaskowym i pyłowym. Stosunek wagowy spoiwa do wypełniacza określa się ~ 1:3 (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 4). Całość została wykończona pobiałą wapienną, będącą kolorystyczną scalającą warstwą wykończeniową.

Kolejnymi warstwami datowanymi na okres XVII-XIX w. są trzy pobiały wapienne określane różnymi fazami chronologicznymi, będące konsekwencją odświeżenia bądź remontu kościoła. Warstwą leżącą na pobiałach jest zaprawa wapienno-trasowa z pocz. XIX w. (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6), z czasu kruchty północnej, na niej zaś stwierdzono obecność pobiały wapiennej, określaną tą samą fazą chronologiczną (VIII). Końcowe warstwy, obejmujące ostatnią fazę obiektu, są warstwami współczesnymi, datowanymi na okres ok. 2010 r. Jest to cienka warstwa gładzi szpachlowej o spoiwie syntetycznym, oraz warstwa barwna o spoiwie akrylowym.

Odkrywka nr. 9 zakrystia, ściana południowa

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

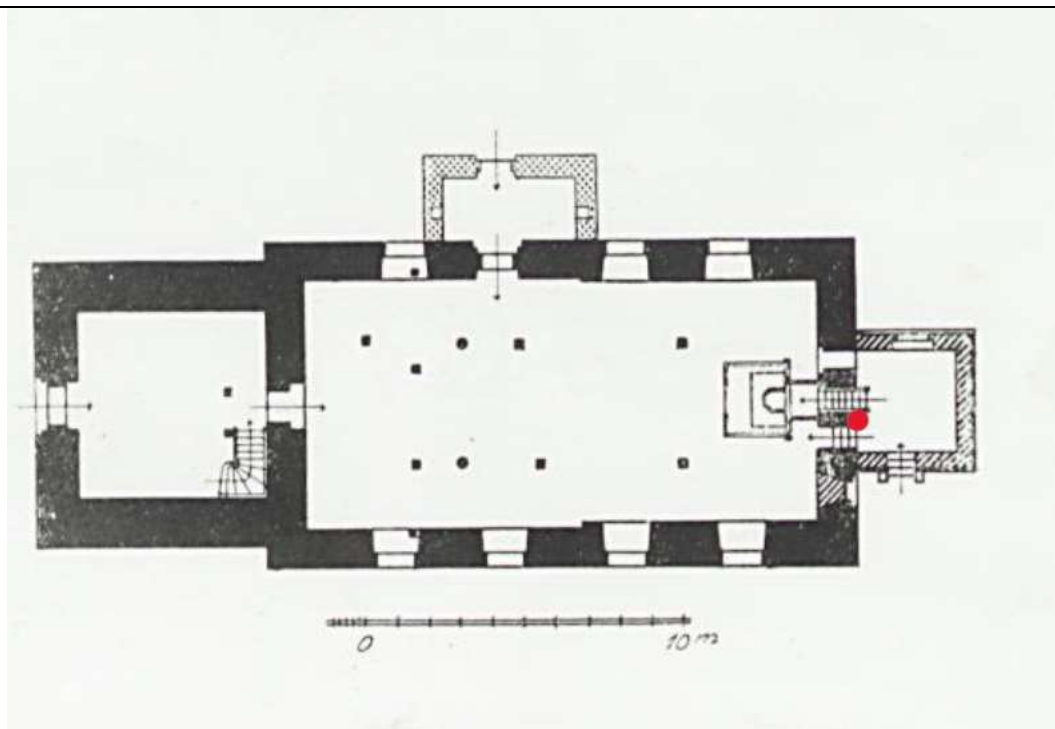

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	ok 2010 r.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej, spoiwo akrylowe	żółcień
2.	XIII	1970-2010 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej, spoiwo akrylowe	zieleń
3.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
4.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie niebieskiej	błękit
5.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	żółcień
6.	X	po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie czerwieni	czerwień
7.	IX	Poł. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
8.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
9.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Odkrywka nr. 10 zakrystia, zachodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

1

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	ok 2010 r.	Warstwa malarska o barwie cytrynowożółtej	żółcień
2.	XIII	1970-2010 r.	Warstwa malarska o barwie pastelowo zielonej, spoiwo akrylowe	zieleń
3.			Cienka warstwa gładzi szpachlowej	biel
4.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie ciemnoszarej	błękit
5.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie żółtej	żółcień
6.	X	po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie różowej	czerwień
7.	IX	Poł. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
8.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
9.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywek nr. 9 i 10:

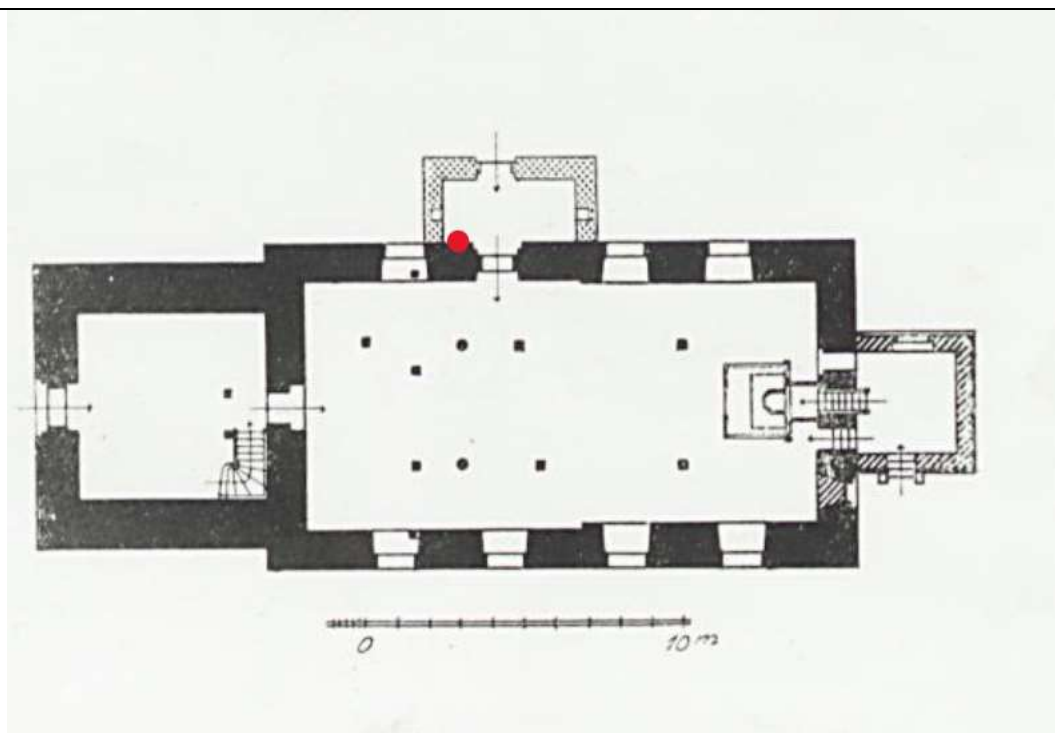
W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej odnotowano obecność 9 warstw obejmujących 6 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składało się 3 wyprawy tynkarskie, 1 pobiała oraz 5 warstw malarskich.

Najstarszą warstwę, będącą spoiną, stanowi zaprawa wapienno-trasowa, kolejną zaś warstwę zalegającą bezpośrednio na powierzchni murowanego lica ściany jest zaprawa wapienna z wypełniaczem o kruszywie kwarcowym. Charakteryzuje się ona dużą wytrzymałością i zwięzłą spoistością, jest koloru szaro-kremowego z kruszywem kwarcowym. Kolejno zaprawa pokryta została pobiałą wapienną i stanowiła wykończenie dla dobudowanego wnętrza zakrystii. Całość określa się na tą samą fazę chronologiczną (IX).

Kolejno położone warstwy malarskie są efektem drobnych remontów kościoła usytuowanych w czasie od roku 1945 do 1961 i dzieli się je na 3 fazy chronologiczne. XIII fazę chronologiczną określają warstwy gładzi szpachlowej o spoiwie syntetycznym oraz warstwę malarską o spoiwie akrylowym. Ostatnią warstwę, będącą fazą XIV obiektu, jest warstwa malarska o spoiwie akrylowym o barwie żółtej.

Odkrywka nr. 11 kruchta północna, ściana południowa

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej	biel
2.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
3.			Warstwa zaprawy wapienno-cementowej	szarość
4.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie błękitnej	błękit
5.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie szarej	szarość
6.	X	po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie szarozielonej	zieleń
7.			Pobiała wapienna	biel
8.	IX	Poł. XIX w.	Warstwa malarska o barwie pastelowej żółci	żółcień
9.			Pobiała wapienna	biel
10.	VIII	Pocz. XIX w.	Warstwa malarska o barwie czerwonej	czerwień
11.			Pobiała wapienna	biel
12.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 11:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono obecność 12 warstw obejmujących 6 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składały się 2 wyprawy tynkarskie, 3 pobiały wapienne oraz 7 warstw malarskich. Odkrywkę wykonano na trójuskokowym ostrołukowym portalu, co też pozwoliło odsłonić bielone ościeże.

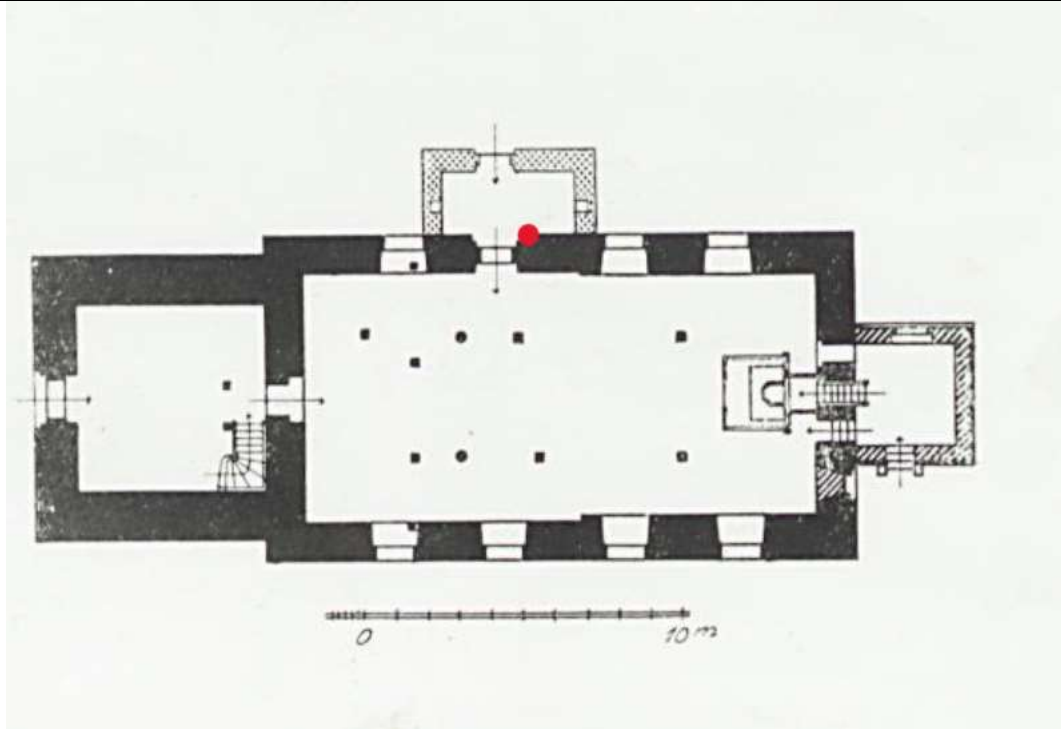
Najstarszą warstwę stanowi zaprawa o spoiwie wapiennym, która datowana jest na czas budowy kruchty, tj. początek XIX w. Charakteryzuje się ona dużą wytrzymałością, zwięzłą spoistością, jest koloru szaro-kremowego z kruszywem kwarcowym o barwie kremowej, żółtej, różowej, grafitowej (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Na tą samą fazę chronologiczną (VIII) przypisuje się warstwę pobiałą oraz powłokę malarską o barwie czerwonej, położone bezpośrednio na wyprawie.

Kolejnymi warstwami są, pobiała wapienna oraz warstwa malarska w kolorze pastelowej żółci, które to datuje się na okres dobudowy zakrystii wschodniej, czyli poł. XIX w. Obszerne zniszczenia uniemożliwiają określenie rodzaju dekoracji. Warstwy w okresie od 1945 do 1961 r., tj. nr. 6, 5, 4, najprawdopodobniej były jednolitą powłoką barwną, bez dekoracji, co można również określić na podstawie kwerendy wcześniejszych odkrywek stratygraficznych.

Kolejną, XIV fazę chronologiczną datuje się na ok 2010 r., generalnego remontu kościoła. Wtedy też zaprawiono lica ścian wnętrza kruchty zaprawą wapienną z domieszką cementu po czym pomalowano wnętrza kolorem bieli i żółci.

Odkrywka nr. 12 zakrystia, zachodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie białej	biel
2.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
3.			Warstwa zaprawy wapienno-cementowej	szarość
4.	XII	1961 r.	Warstwa malarska o barwie granatowej	błękit
5.	XI	Lata 50. XX w.	Warstwa malarska o barwie czerwonej	czerwień
6.	X	po 1945 r.	Warstwa malarska o barwie żółtej	żółcień
7.			Pobiała wapienna	biel
8.	IX	Poł. XIX w.	Pobiała wapienna	Biel
9.			Pobiała wapienna	biel
10.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
11.			Wyprawa tynkarska o spoiwie wapiennym z kruszywem kwarcowym	szarość
12.			Zaprawa wapienna z kruszywem kwarcowym	szarość

Opis odkrywki nr. 12:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej odnotowano 12 warstw obejmujących 7 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składały się 3 wyprawy tynkarskie, 4 pobiałki wapienne oraz 5 warstw malarskich.

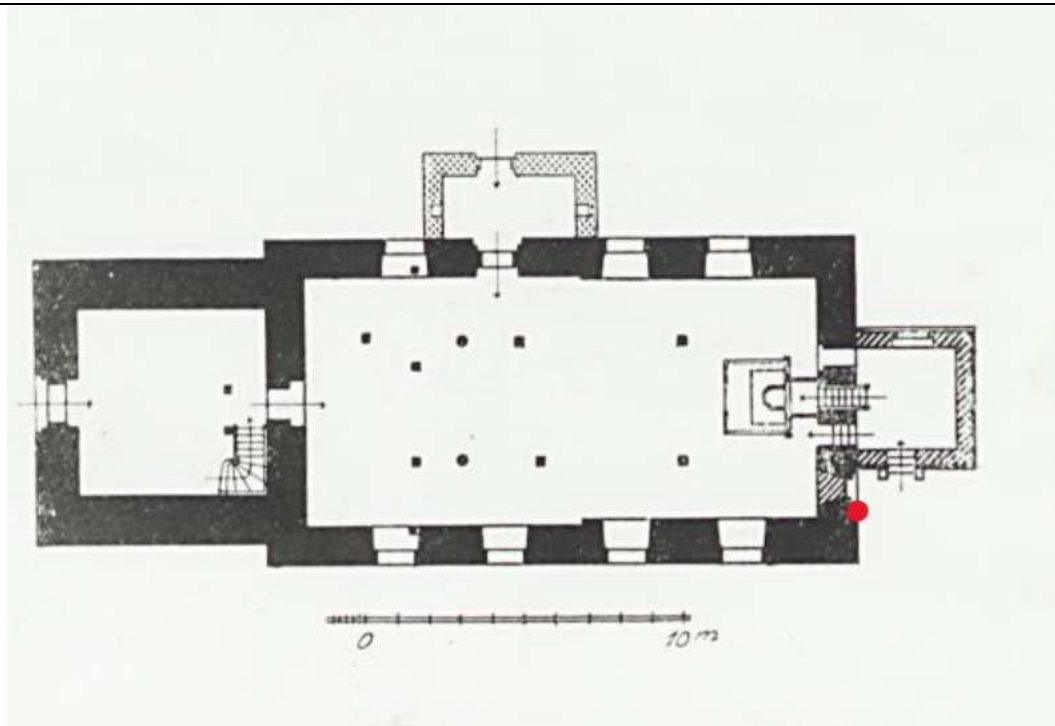
Pierwszą warstwą określa się spoinę ostrołukowego portalu ceglanego. Bezpośrednio leżącą na ościeży jest wyprawa tynkarska, a na niej pobiałka wapienna. Całość określana jest VIII fazą chronologiczną, datowaną na pocz. XIX wieku. Kolejnymi są dwie warstwy pobiałki wapiennych przypisywanych na okres budowy zakrystii i całościowego odświeżania wyglądu świątyni. Badana zaprawa wapienna koloru szaro-kremowego charakteryzuje się średnią wytrzymałością, porowatością i zwięzłą spoiwością. Stosunek wagowy do spoiwa jest określany szacunkiem ~ 1:2. Użyte kruszywo jako wypełniacz to kwarc bezbarwny, mleczny, żółty i różowy, dobrze lub średnio obtoczony, zawierający również okruchy skał nieprzejrzystych (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6).

Następną warstwę pobiałki i leżącą na niej warstwę kolorystyczną, datuje się na czas po 1945 r. Jest ona analogiczna do pozostałych przemalowań wnętrza kościoła. Kolejnymi warstwami obejmującymi XI i XII fazę chronologiczną są jednolite przemalowania kolorystyczne. Odmienne kolorystyka od badanej odkrywki nr. 11, wskazuje na oddzielenie barwne portalu od ścian wnętrza kruchty.

Ostatnią, XIV, fazę chronologiczną stanowi zaprawa wapienna z domieszką cementu koloru szarego oraz dwie warstwy kolorystyczne o spoiwie akrylowym.

Odkrywka nr. 13 korpus kościoła, ściana wschodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

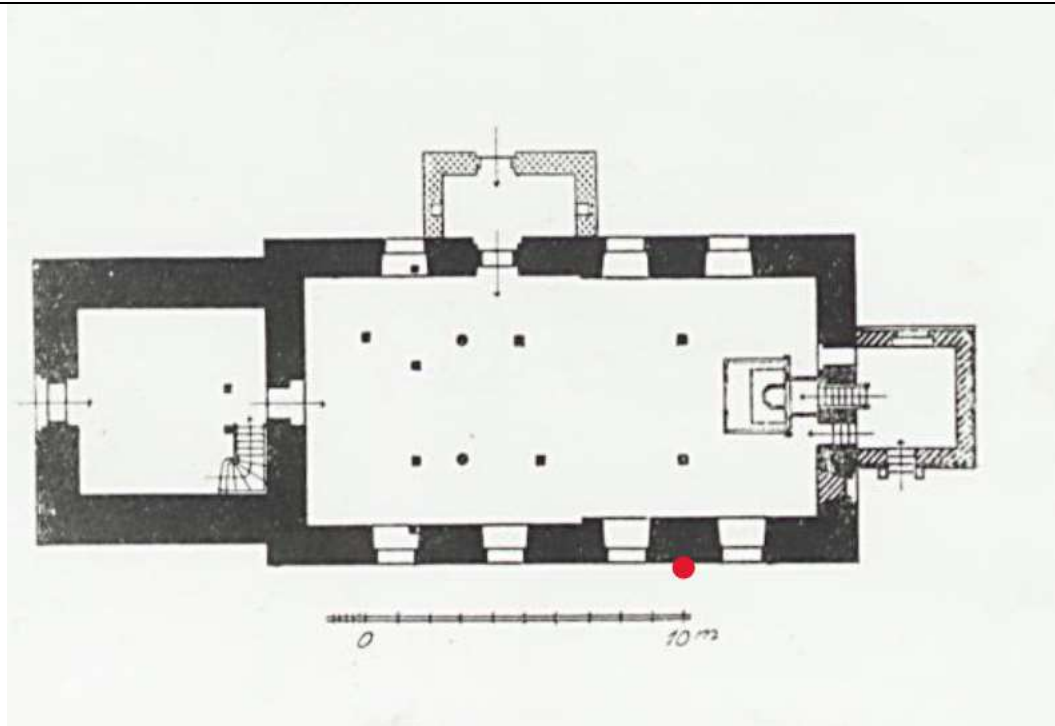

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Odkrywka nr. 14 korpus kościoła, ściana południowa

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

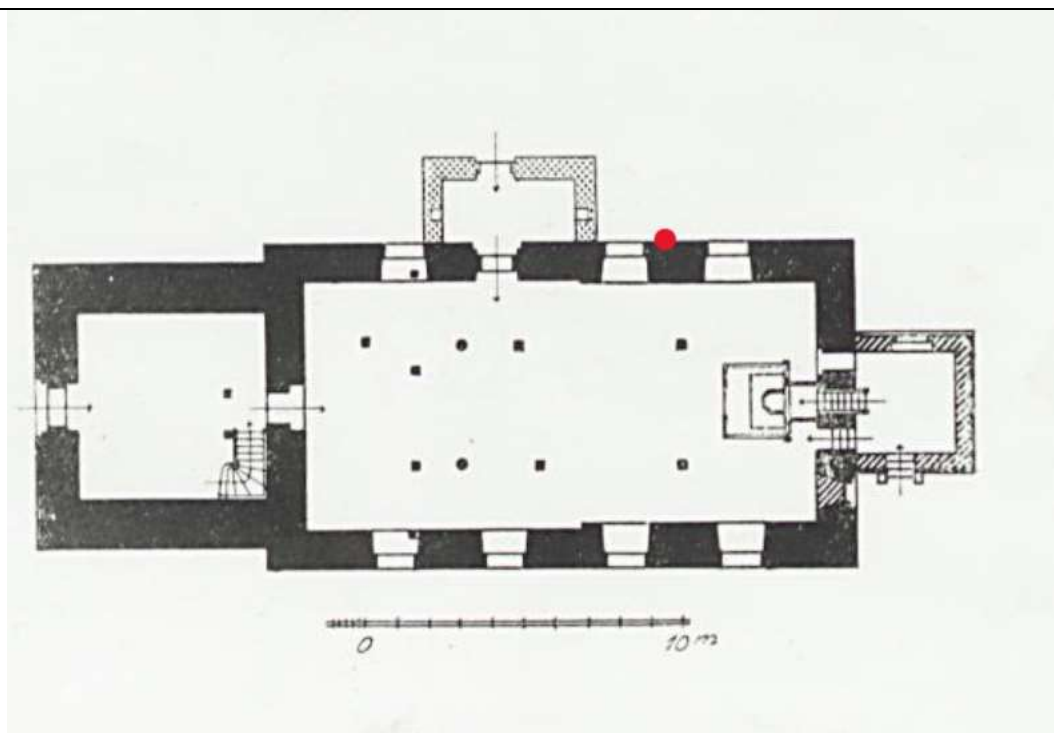

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Odkrywka nr. 15 korpus kościoła, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	1970-2010 r.	Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
2.	XIII		Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
3.	XI	Pocz. lat 50. XX w.	Wyprawa wapienno-cementowa o barwie szarej	Szarość
4.	IX	Poł. XIX w.	Pobiała wapienna	Biel
5.	I	XIV/XV w.	Pobiała wapienna	Biel
6.			Wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie kremowej	Kremowa biel
7.			Wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrzej	ugier

Opis odkrywek nr. 13, 14, 15:

W obrębie wykonanych odkrywek stratygraficznych odnotowano obecność 7 warstw obejmujących 5 faz chronologicznych. Odkryto warstwę budulcową lica ściany kamiennej korpusu kościoła, co pozwoliło określić technikę budowania świątyni. Odkrywka sondażowa nr. 14 ukazała ceglane ościeże zaślepiętego okna ściany wschodniej korpusu kościoła. Badana elewacja przy odkrywce nr. 13, odsłania kamienie i okrzeski kamienne.

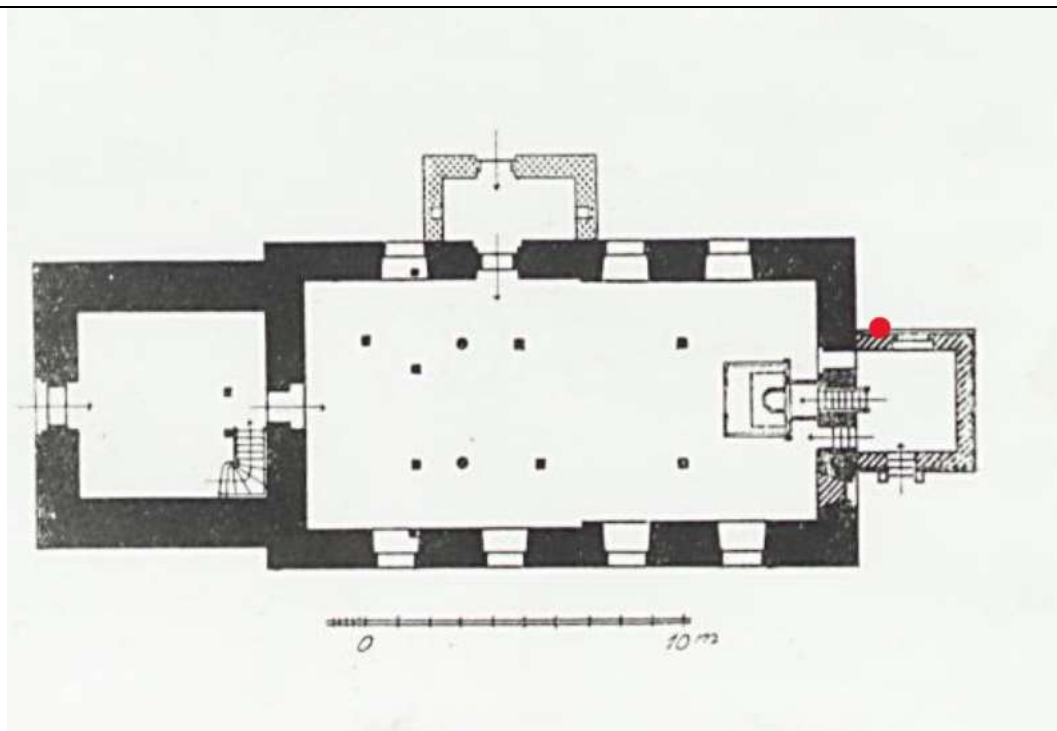
Kolejną warstwą będącą spoiną kamienną i ceglana jest wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym, zaś bezpośrednio na niej leżącą jest zaprawa i pobiała wapienna będące również pierwotnymi warstwami z czasu budowy świątyni, określane I fazą chronologiczną. Omawiana wapienna zaprawa charakteryzuje się bezładną, porowatą strukturą o spoiwie bazalnym. Kruszywo użyte jako wypełniacz jest różnego rodzaju kwarcem o frakcji piaskowej i pyłowej o barwie mlecznej, żółtej, różowej i bezbarwnej, z dodatkiem okruchów skał nieprzejrzystych. Stosunek wagowy spoiwa do wypełniacza to $\sim 1:2$ (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 5).

Warstwę leżącą jako kolejna jest pobiała wapienna. Przypuszcza się, iż zabytek bielony był niejednokrotnie, jednakże zachowały się jedynie dwie warstwy.

Kolejnymi nawarstwieniami są trzy grubo położone wyprawy cementowe określane różnymi fazami chronologicznymi, ostatnia narzutowa o frakcji baranka, wszystkie datowane na lata okresu powojennego.

Odkrywka nr. 16 elewacja zakrystii, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

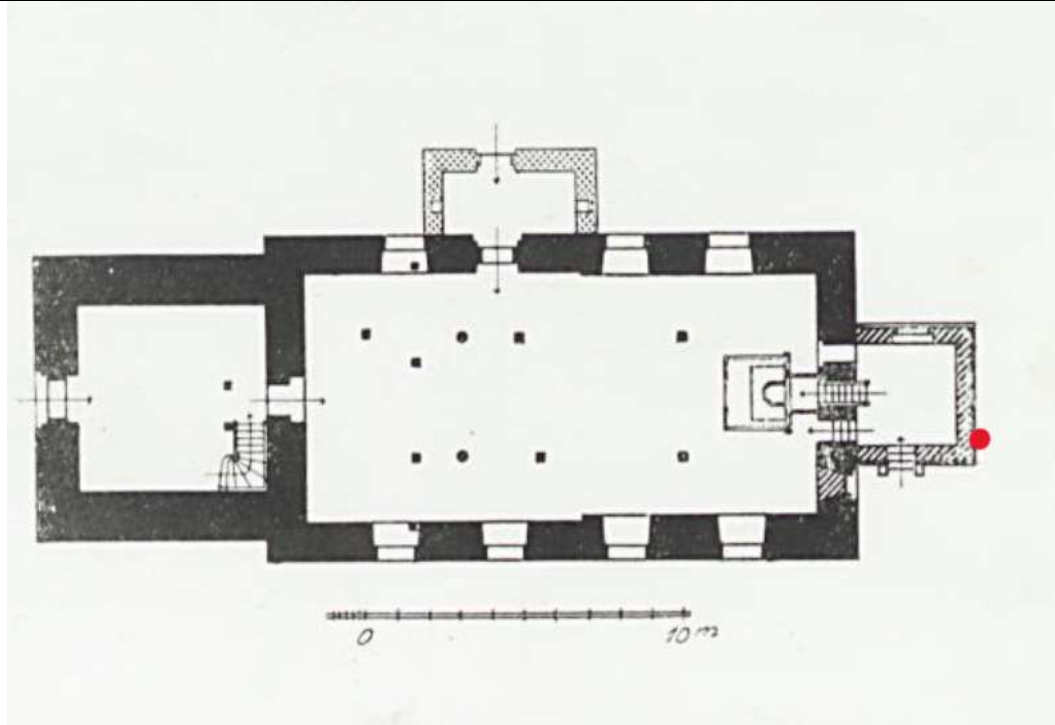

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Odkrywka nr. 17 elewacja zakrystii, ściana wschodnia

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	1970-2010 r.	Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
2.	XIII		Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
3.	XI	Pocz. lat 50. XX w.	Wyprawa wapienno-cementowa o barwie szarej	Szarość
4.	X	Poł. XIX w – 1945 r.	Pobiałą wapienna	Biel
5.			Pobiałą wapienna	Biel
6.	IX	Poł. XIX w.	Pobiałą wapienna	Biel
7.			Wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrowej	ugier

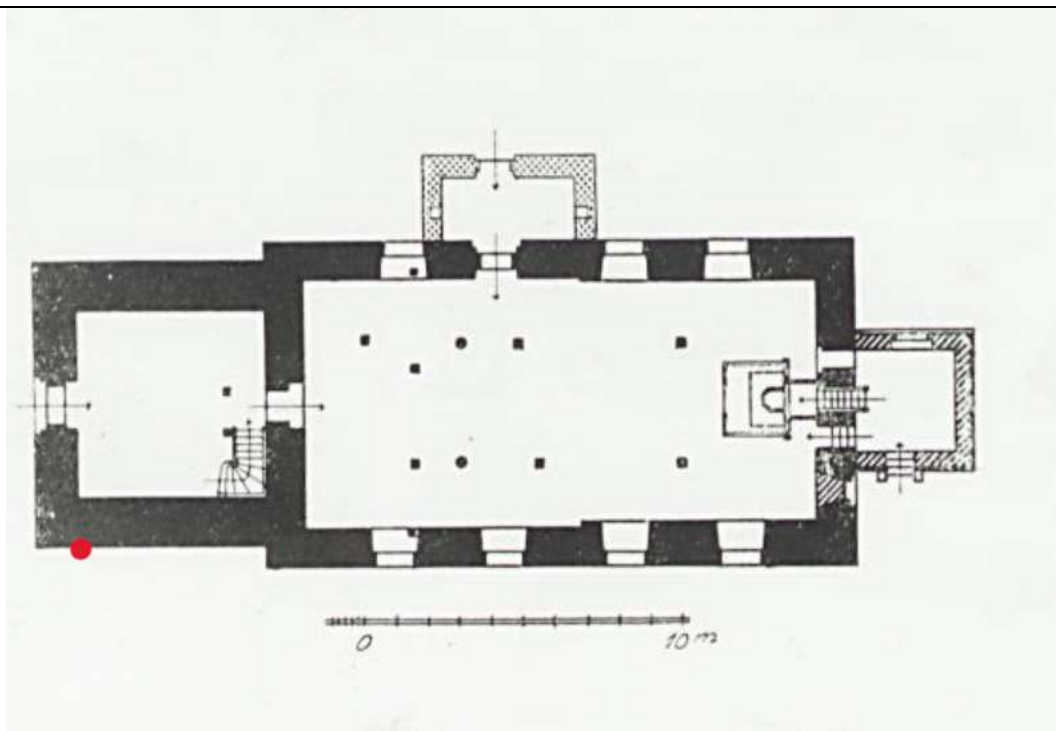
Opis odkrywek nr. 16, 17:

W obrębie wykonanych odkrywek stratygraficznych stwierdzono obecność 7 warstw obejmujących 5 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składały się 4 wyprawy tynkarskie oraz 3 pobiałą wapienne.

Pierwszą warstwę określaną IX fazą chronologiczną jest wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrowej. Razem z bezpośrednio leżącą na niej pobiałą, datowane są na okres poł. XIX w., tj. okres budowy zakrystii. Kolejno położone pobiałą wapienne szacuje się na okres między budową a końcem II wojny światowej. Trzy wierzchnie warstwy są wyprawami cementowymi, z końcową, wykańczającą o frakcji baranka, określane trzema fazami chronologicznymi; XI, XIII, XIV.

Odkrywka nr. 18 elewacja wieży, ściana południowa

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

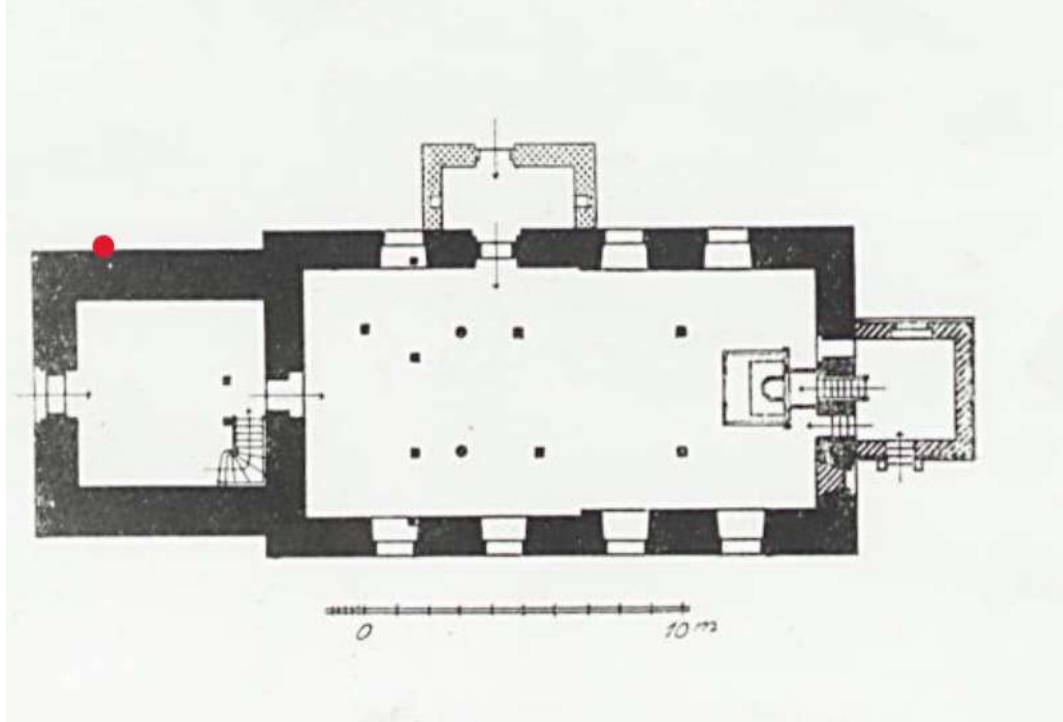

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Odkrywka nr. 19 elewacja wieży, ściana północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o spoiwie akrylowym o barwie szarej	szarość
1.	XIII	1970-2010 r.	Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
2.	XII		Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
3.	XI	Pocz. lat 50. XX w.	Wyprawa wapienno-cementowa o barwie szarej	Szarość
4.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	Biel
6.	II	XVI w.	Pobiała wapienna	biel
7.			Wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrowej	ugier

Opis odkrywek nr. 18, 19:

W obrębie wykonanych odkrywek stratygraficznych stwierdzono obecność 7 warstw obejmujących 6 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składały się 5 wypraw tynkarskich oraz 2 pobiała wapienne.

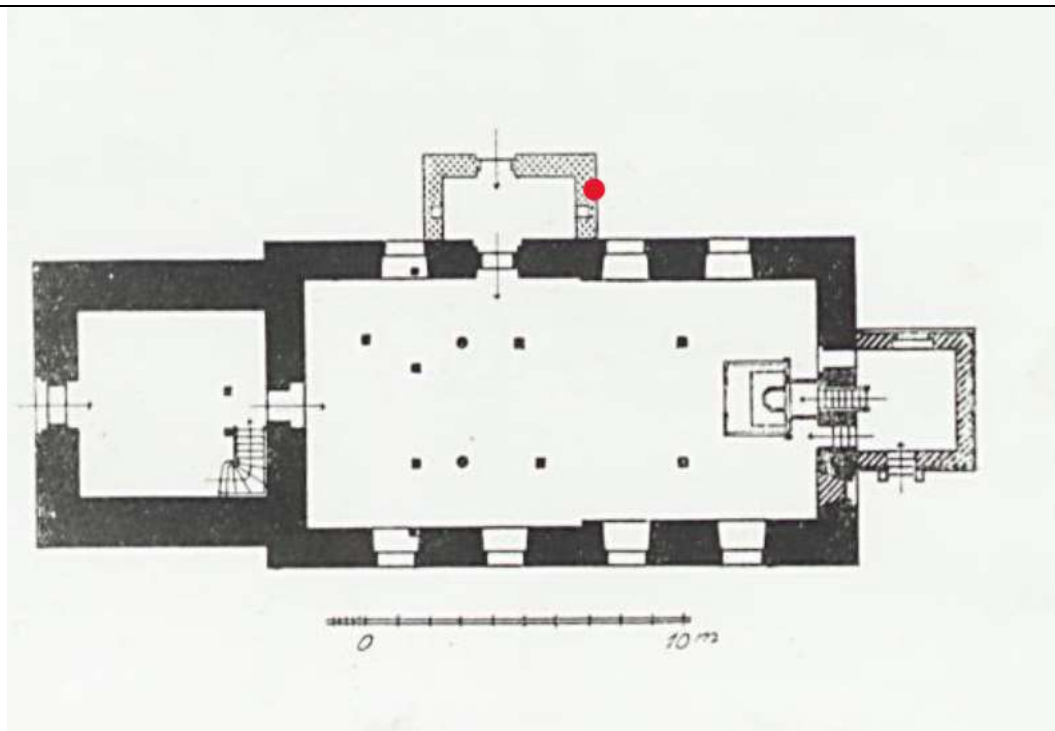
Warstwa wyprawy leżąca bezpośrednio na licu kamiennie-ceglanej ściany i będąca jednocześnie jej spoiną, datuje się na okres budowy wieży w XVI w., określa ją II faza chronologiczna. Jest ona koloru kremowego o teksturze bezładnej i porowatej. Badania wykazały spoiwo bazalne, wapienne, z kruszywem kwarcowym o strukturze bezbarwnej, mlecznej, żółtej, różowej, z okruskami skał. Uziarnienie o frakcji piaskowej i pyłowej, o stosunku wagowym spoiwa do wypełniacza ~ 1 do 3 (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 5). Kolejną warstwą, określaną tą samą fazą chronologiczną, jest pobiała wapienna.

Kolejną warstwę, obejmującą VIII fazę chronologiczną, stanowi pobiała wapienna pełniąca funkcję scalającą kolorystycznie powierzchnie ściany. Warstwa ta wydatowana została na pocz. XIX wieku, kiedy to dobudowana została kruchta północna. Kolejne trzy warstwy, to grube nawarstwienia wypraw cementowych, określane 3 fazami chronologicznymi.

Wierzchnią warstwę stanowi warstwa malarska o spoiwie akrylowym i barwie szarej. Szacuje się ją na czas remontu kościoła wykonanego ok 2010 r.

Odkrywka nr. 20 kruchta północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Stratygrafia:

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.	XIV	1970-2010 r.	Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
2.	XIII		Wyprawa cementowa o barwie szarej	Szarość
3.	XI	Pocz. lat 50. XX w.	Wyprawa wapienno-cementowa o barwie szarej	Szarość
4.	X	Po 1945 r.	Pobiała wapienna	biel
5.	IX	Poł. XIX w	Pobiała wapienna	biel
6.	VIII	Pocz. XIX w.	Pobiała wapienna	biel
7.			Wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrowej	ugier

Opis odkrywki nr. 20:

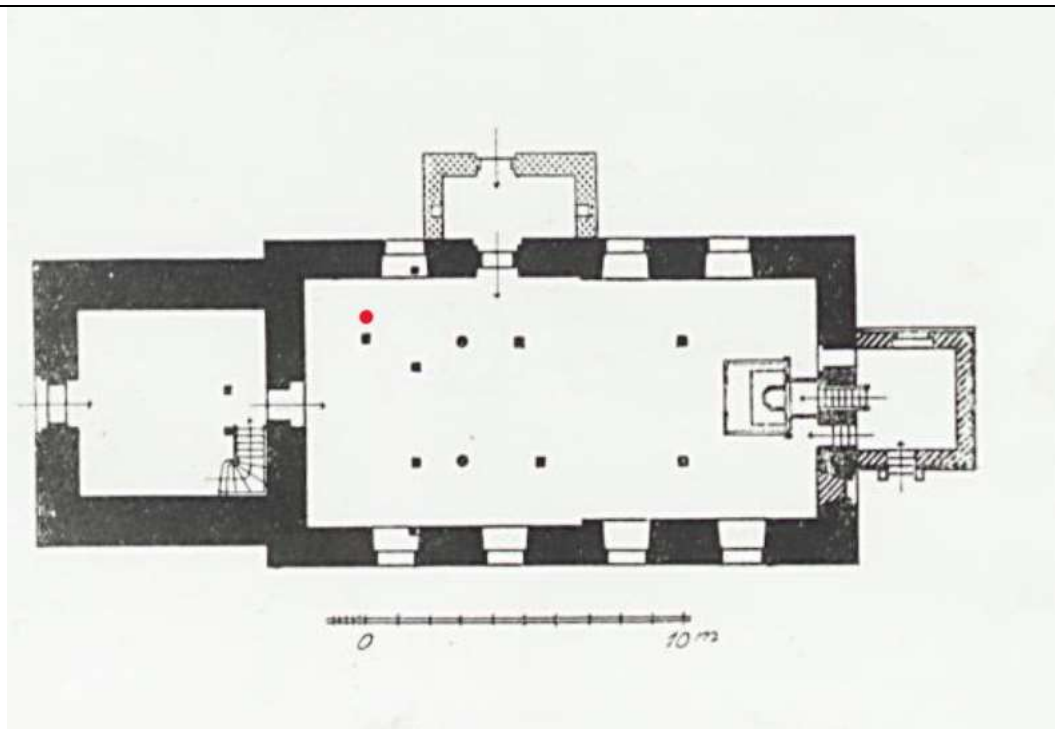
W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono obecność 7 warstw obejmujących 6 faz chronologicznych. Na poszczególne warstwy składały się 4 wyprawy tynkarskie oraz 3 pobiałły wapienne.

Najstarszą warstwę stanowi wyprawa wapienna z kruszywem kwarcowym o barwie ugrowej, będąca jednocześnie spoiną dla ceglanej kruchty (Aneks, wyniki badań zaprawy nr. 6). Na niej położoną warstwę pobiałły wapiennej traktuje się jako estetyczne wykończenie kolorystycznie scalające ściany elewacji, jest ona określana tą samą, VIII fazą chronologiczną. Dwie kolejne warstwy pobiałły wapiennej są przypisane dwóm fazom chronologicznym, pierwsza określa czas budowy zakrystii, druga zaś, remont kościoła po II wojnie światowej.

Trzy końcowe warstwy, to współczesne cementowe wyprawy tynkarskie, położone na całości płaszczyzn ścian elewacyjnych kościoła.

Odkrywka nr. 21 zewnętrzna balustrada empory

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

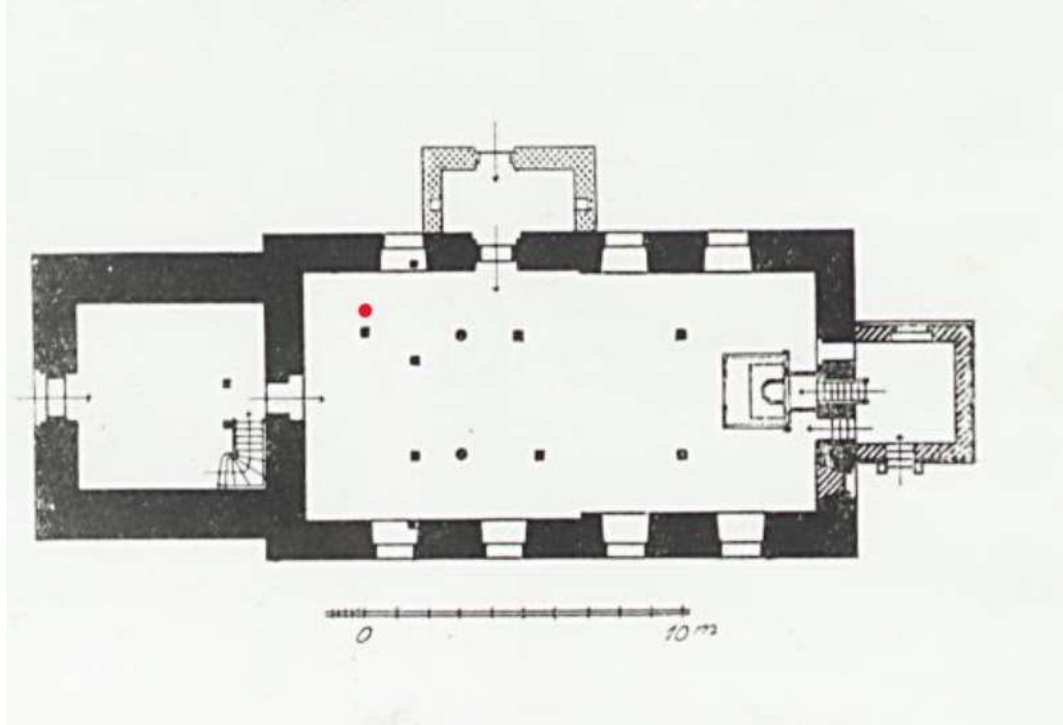
Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.		Po 1976 r.	Drewniana boazeria	
2.		XIX-XX w.	Warstwa malarska o barwie kremowej	biel
3.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
4.			Warstwa malarska o barwie jasnej brązowej	brąz
5.			Warstwa malarska o barwie ciemnej brązowej	brąz
6.			Warstwa malarska o barwie granatowej	granat
7.			Warstwa malarska o barwie granatowej	granat
8.			Warstwa malarska o barwie ugrowej, mazerunek	żółcień
9.			Warstwa malarska o barwie szarości	szarość
10.			Warstwa malarska o barwie brązu, mazerunek	brąz
11.		Pocz. XIX w.	Drewno	ugier

Opis odkrywki nr. 21:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono 9 warstw malarskich. Pierwotne powierzchnie drewnianych wnek kwater pokryte były brązową mazerunkową dekoracją malarską. Dekoracja datowana jest na XIX-XX w. Datowanie boazerii określono na podstawie zdjęć archiwalnych karty białej zabytku.

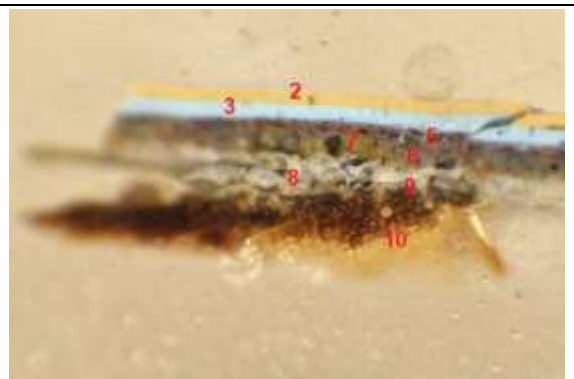
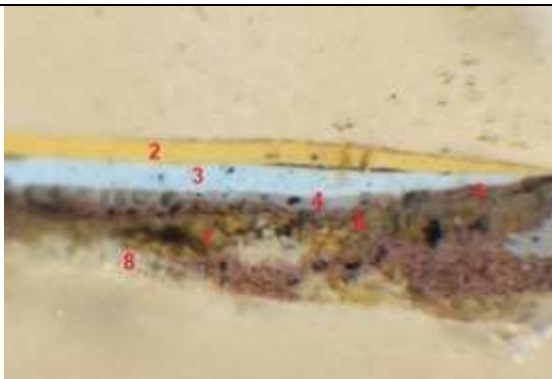
Odkrywka nr. 22 zewnętrzna balustrada empory

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

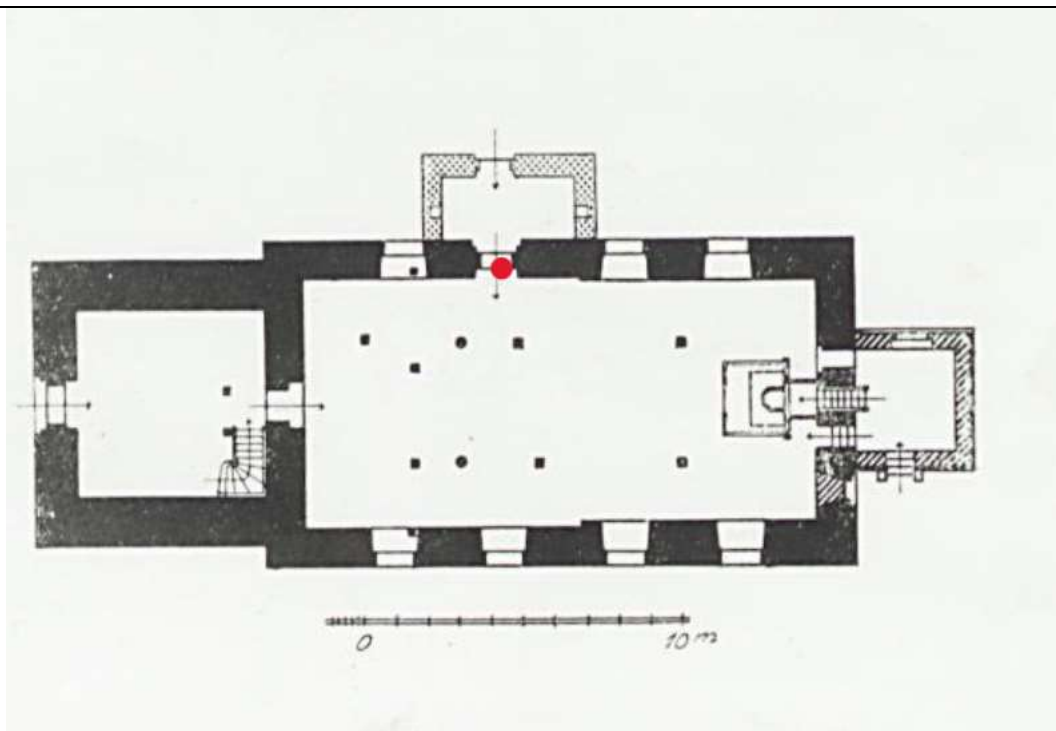
Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.		1976 r.	Drewniana boazeria	
2.		XIX-XX w.	Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
3.			Warstwa malarska o barwie błękitnej	błękit
4.			Warstwa malarska o barwie szaro-popielatej	szarość
5.			Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
6.			Warstwa malarska o barwie zieleni granatowej	granat
7.			Warstwa malarska o barwie ugrowej, mazerunek	żółcień
8.			Warstwa malarska o barwie szarości	szarość
9.			Warstwa malarska o barwie brązu, mazerunek	brąz
10.		Pocz. XIX w.	Drewno	ugier

Opis odkrywki nr. 22:

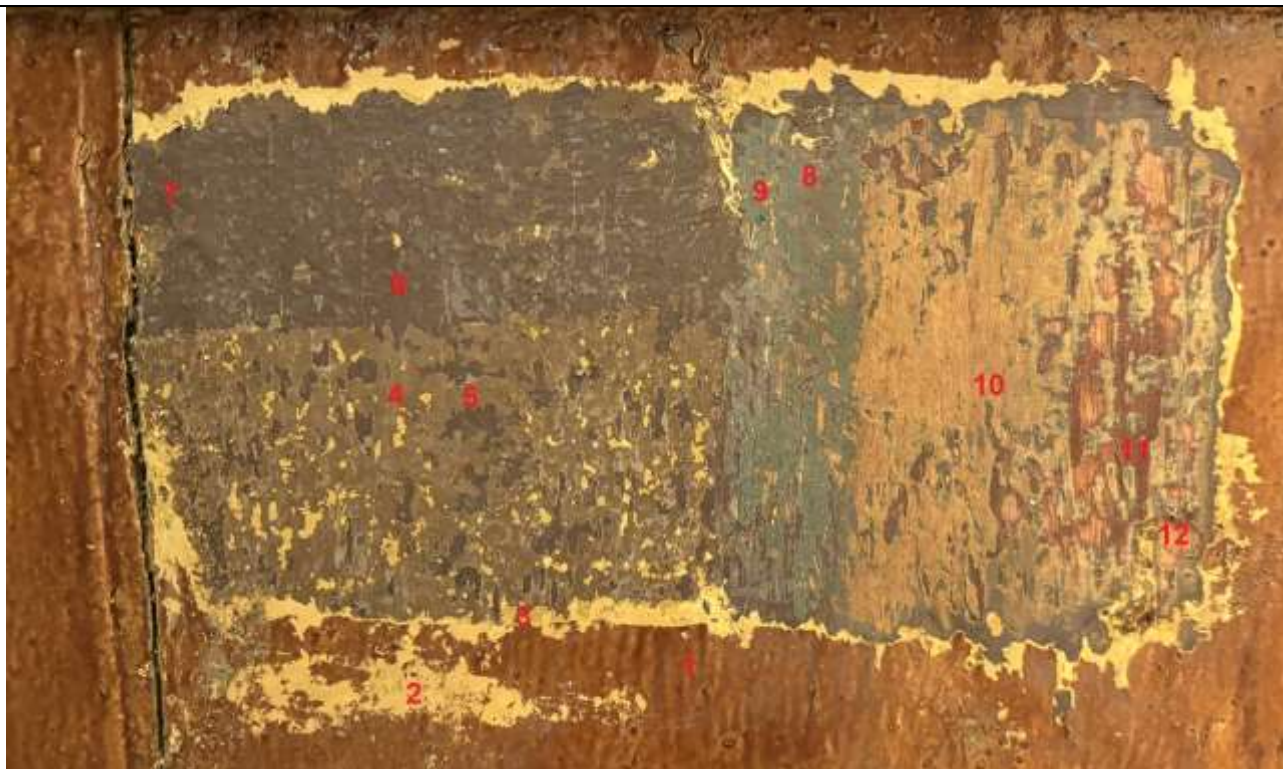
W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono 8 warstw malarskich. Pierwotne powierzchnie kwater pokryte były brązową mazerunkową dekoracją malarską. Dekoracja datowana jest na XIX-XX w.

Odkrywka nr. 23 Wewnętrzna strona drzwi kruchty północnej

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

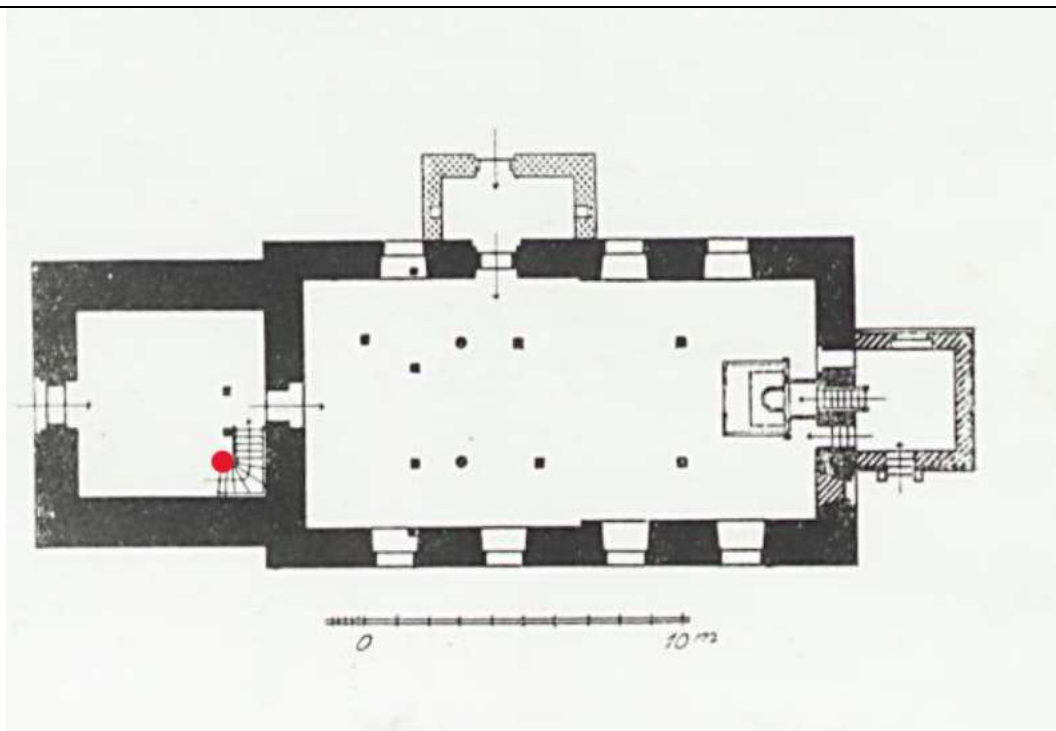
Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.		XIX-XX w.	Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
2.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
3.			Warstwa malarska o barwie ugrowej	ugier
4.			Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
5.			Warstwa malarska o barwie zielonej	zieleń
6.			Warstwa malarska o barwie zielonej	zieleń
7.			Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
8.			Warstwa malarska o barwie fioletowej	fiolet
9.			Warstwa malarska o barwie błękitnej	błękit
10.			Warstwa malarska o barwie ugrowej, mazerunek	ugier
11.			Warstwa malarska o barwie brązu, mazerunek	brąz
12.		Pocz. XIX w.	Drewno	ugier

Opis odkrywki nr. 23:

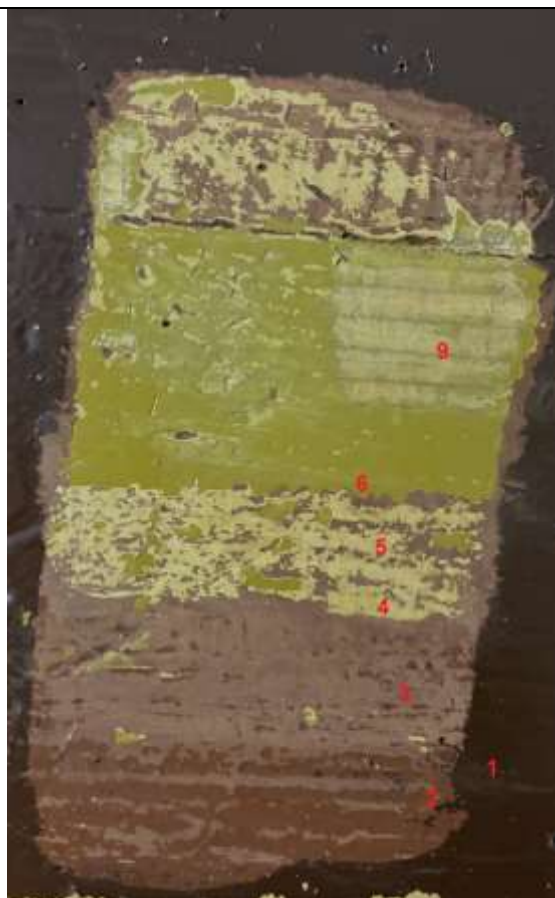
W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono 11 warstw malarskich. Pierwotne powierzchnie drewnianych drzwi okuciowych pokryte były brązową mazerunkową dekoracją malarską. Dekoracja datowana jest na XIX-XX w. Wierzchnią warstwę stanowi lakierobejca koloru ciemnego brązu, będąca obecnie wykończeniem malarskim belek stropowych, ostrołukowych drzwi okuciowych oraz wewnętrznej strony balustrady empory.

Odkrywka nr. 24, 25 Konstrukcja schodów w kruchcie pod wieżą zachodnią

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

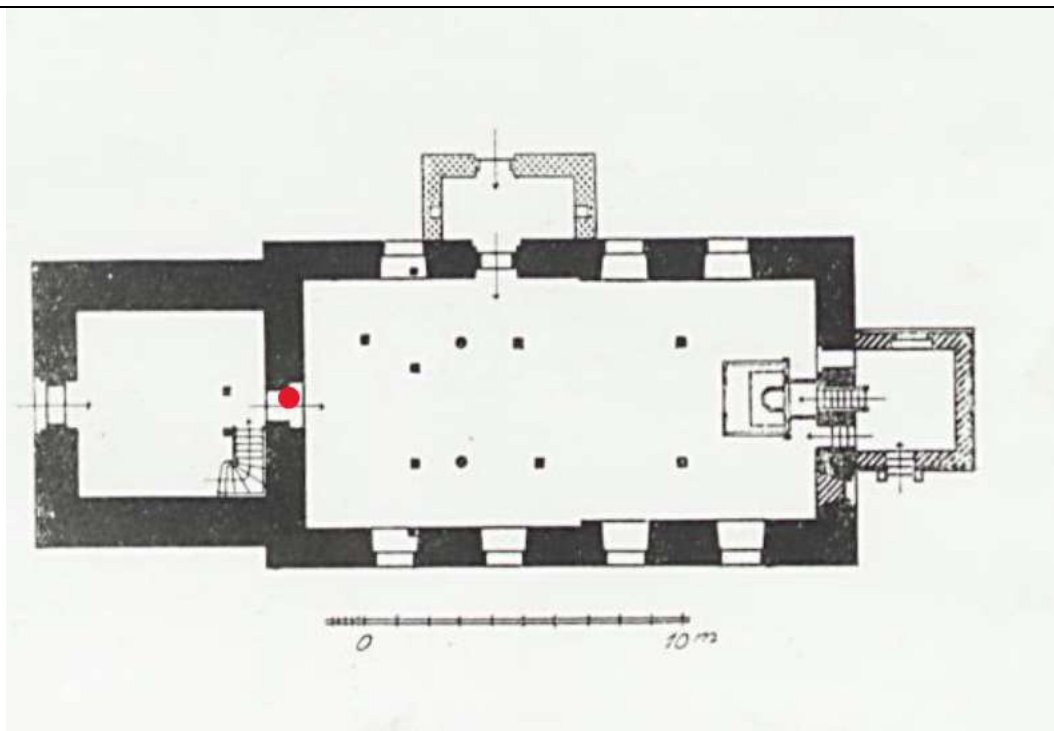
Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.		XIX-XX w.	Warstwa malarska o barwie ciemnego brązu	brąz
2.			Warstwa malarska o barwie brązu	brąz
3.			Warstwa malarska o barwie jasnego brązu	brąz
4.			Warstwa malarska o barwie jasnej ochry	ochra
5.			Warstwa malarska o barwie ciemnej ochry	ochra
6.			Warstwa malarska o barwie jasnej zieleni	zielen
8.			Warstwa malarska o barwie błękitu	błękit
9.			Warstwa malarska o barwie brązu, mazerunek	brąz
10.		XVI w.	Drewno	ugier

Opis odkrywek nr. 24, 25:

W obrębie wykonanej odkrywki stratygraficznej stwierdzono 9 warstw malarskich. Konstrukcja drewniana schodów, w początkowej fazie, posiadała dekorację malarską w formie mazerunku.

Odkrywka nr. 26 Strona wewnętrzna drzwi empory

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

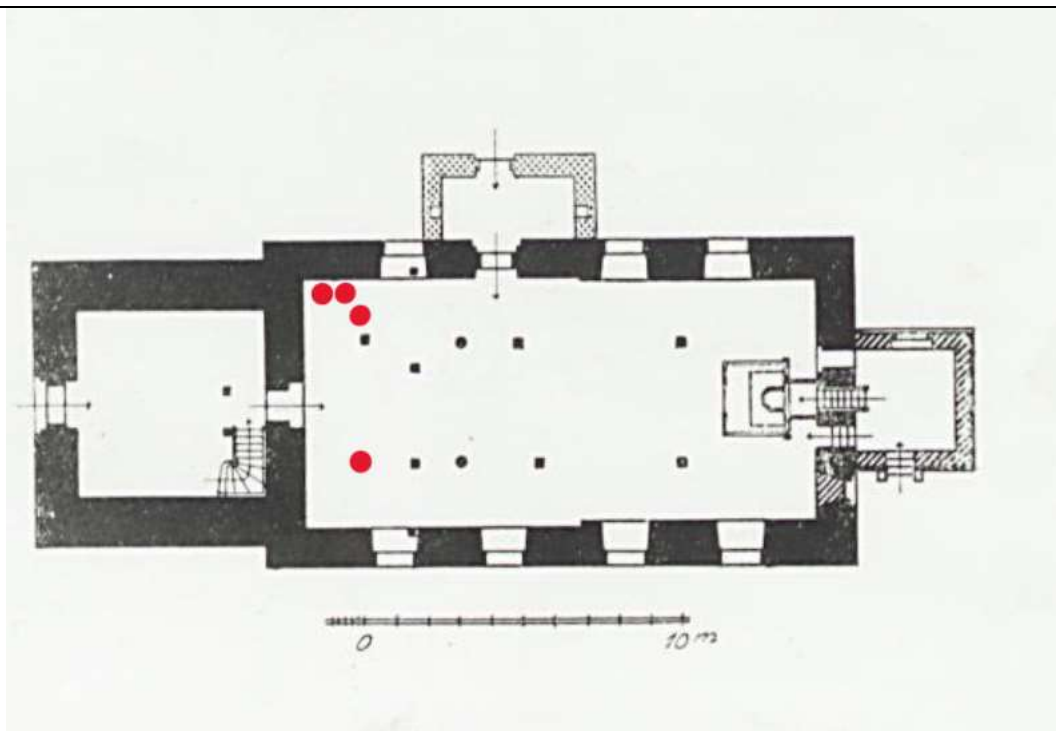

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Datowanie	Charakterystyka warstwy	Kolorystyka
1.		Ok. 2010 r.	Warstwa malarska o barwie ciemnego brązu	brąz
2.		XIX-XX w.	Warstwa malarska o barwie ochry	brąz
3.			Warstwa malarska o barwie białej	biel
4.			Warstwa malarska o barwie ochry	ochra
5.			Warstwa malarska o barwie jasnej żółtej	żółcień
6.			Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
7.			Warstwa malarska o barwie brązowej	brąz
8.			Warstwa malarska o barwie granatu	granat
9.			Warstwa malarska	ugier
10.			Zaprawa wapienna, wyrównująca	biel
11.		Pocz. XIX w.	Drewno	ugier

Odkrywka nr. 27, 28, 29, 30 Strona wewnętrzna balustrady empory, belki stropowe

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Opis odkrywek nr. 27, 28, 29, 30, 31:

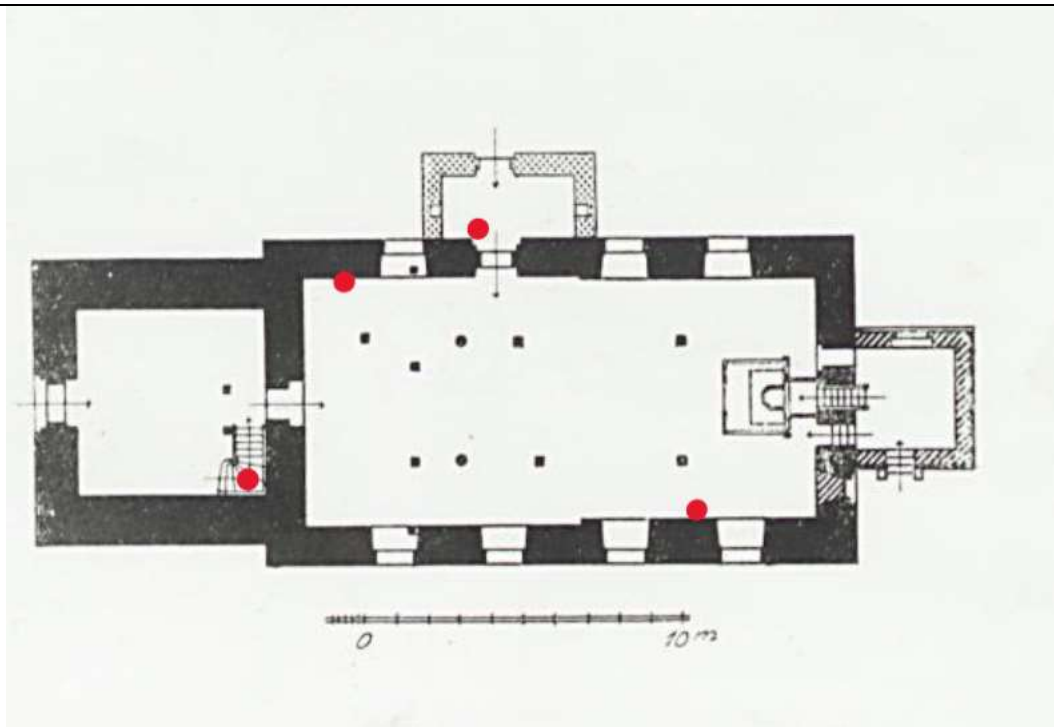
Odkrywki stratygraficzne wykonano w miejscach wykonanego we wcześniejszych latach remontu, ok. 2010 roku, na belkach stropowych, wejściowych drzwiach okuciowych, prowadzących do kruchty północnej (strona od nawy kościoła) oraz wewnętrznej stronie balustrady empory. W tym czasie nawarstwienia malarskie usunięte zostały mechanicznie, przy użyciu wysokich temperatur.

Proces ten, wykonany nieumiejętnie, naruszył historyczną warstwę barwną stolarki drewnianej, jednocześnie pozostawiając w dużej mierze nieusunięte, wtórne nawarstwienia kolorystyczne. Kolejno, w tym czasie, tj. ok 2010 r., na elementy nałożona została warstwa lakierobejcy.

Odsłonięcie wtórnych warstw pozwoliło określić pierwotną kolorystykę wnętrza empory, drzwi oraz belek stropowych.

Odkrywka nr. 31, 32, 33, 34 Posadzka, nawa kościoła, kruchta pod wieżą, kruchta północna

Plan obiektu z zaznaczonym miejscem wykonania odkrywki

Odkrywka z ponumerowanymi warstwami

Opis odkrywek nr. 31, 32, 33, 34:

W obrębie wykonanych odkrywek stratygraficznych, w nawie kościoła i w kruchcie pod wieżą zachodnią, odsłonięto posadzkę ceramiczną z lat 50. XX w. Odkrywka nr. 34 wskazuje na brak okładziny w kruchcie północnej.